

Istorija u pokretu

Izložba “Se anje na Holokaust” u Subotici

Proizvoljnosti i neta nosti u spisku za Beograd – Analiza “registra žrtava” Državne komisije za tajne grobnice (drugi deo)

Kako su dželati postali žrtve – Analiza “registra žrtava” Državne komisije za tajne grobnice (prvi deo)

Posted on 24/04/2014

Piše: Milan Radanovi

Postavlja se opravdano pitanje: kako je mogu e ratne zlo ince, lica komandno odgovorna za ratne zlo ine, lica koja su bili pripadnici formacija koje su inile ratne zlo ine i vojno sara ivala sa fašisti kim okupatorom, proglasiti za žrtve? Tako e, to što je velik broj nesumnjivih ratnih zlo inaca ubijen bez su enja, streljan nakon zarobljavanja i ubijen iz osvete, ne ini ova lica (nevinim) žrtvama.

Uvodna razmatranja

Vlada Republike Srbije je 9. jula 2009. donela odluku o formiranju *Državne komisije za pronalaženje i obeležavanje svih tajnih grobnica u kojima se nalaze posmrtni ostaci streljanih posle oslobo enja 1944.* (skra eno: *Državna komisija za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944*). Na elu komisije imenovana su trojica istori ara: predsednik Slobodan Markovi , docent na Fakultetu politi kih nauka u Beogradu, sekretar Sr an Cvetkovi , nau ni saradnik u Institutu za savremenu istoriju, dok je za koordinatora Odbora za istraživanje Državne komisije imenovan Mom ilo Pavlovi , direktor Instituta za savremenu istoriju.

Formiranje Državne komisije, po našem mišljenju, predstavlja tipi an primer „politi kog posezanja za mrtvima“. Državna komisija za tajne grobnice formirana je po ugledu na sli no telo koje je 1990. formirano u Republici Sloveniji: *Komisija Vlade Republike Slovenije za rešavanje pitanja prikrivenih grobnica*, i po ugledu na komisiju koja je 1991. formirana u Republici Hrvatskoj: *Komisija za utvr ivanje ratnih i poratnih žrtava*.

Revolucionarni subjekat koji je krajem Drugog svetskog rata na tlu Jugoslavije omogu io izvo enje socijalne revolucije uporedo sa borbom za oslobo enje zemlje od fašisti kog okupatora, u službenom neoliberalnom poretku se anja predstavljen je kao snaga koja je zasnovala politi ku vlast primenom revolucionarnog terora i posleratne državne represije, a ne zahvaljuju i širokoj podršci u narodu i me unarodnom priznanju. S obzirom da je pobeda jugoslovenskog komunisti kog pokreta osujetila restauraciju predratnog društveno-ekonomskog poretka koji je istorijski prihvatljiv zagovornicima vladaju e ideologije nakon 2000, nosioci državne istorijske politike nastoje da protivnike jugoslovenskih komunisti iz redova snaga kolaboracije rasterete negativnog istorijskog nasle a.

Medijska kampanja uo i i nakon osnivanja Državne komisije za tajne grobnice dodatno je aktuelizovala istorijski stereotip o visokim brojkama stradalih, naro ito na podru ju Beograda i u pojedinim delovima centralne Srbije. U dominantnom medijskom narativu koji je pratio rad Državne komisije, pre utkivana je odgovornost snaga kolaboracije za ratne zlo ine i saradnju sa okupatorom, dok su pojedini istraživa i prošlosti u javnosti istupali sa pretpostavkama stradalih nakon oslobo enja koje podrazumevaju uveli ane brojke. Ipak, upravo su rezultati Državne komisije za tajne grobnice, prezentovani u elektronskom registru „Otvorena knjiga“, demantovali prethodne neutemeljene pretpostavke o broju i strukturi stradalih. Formiranje Državne komisije inicirao je istori ar Mom ilo Pavlovi .^[1] Državna komisija ne bi bila formirana da nije postojala jasna politi ka volja (politi ki konsenzus unutar vladaju e koalicije na elu sa Demokratskom strankom) koja je omogu ila njeno osnivanje. O tome je svedo io Slobodan Homen, državni sekretar u Ministarstvu pravde, neposredno uo i formiranja komisije: „Homen je podsetio da je Vlada formirana od razli itih stranaka, ali da je i odluka o formiranju komisije za istraživanje istine o pogubljenju Draže Mihailovi a, doneta jedinstveno i jednoglasno: ’To nam jasno govori da postoji politi ka volja i da su okolnosti sazrele. Svi se slažemo sa konceptom rada komisije za pronalaženje

posmrtnih ostataka generala Mihailovića, tako ćemo da se slažemo i sa radom buduće komisije za otkrivanje svih tajnih grobnica u zemlji, gde se nalaze posmrtni ostaci članova naše porodice, rođaka, prijatelja, komšija...“^[2]

U programskom dokumentu navedeni su osnovni ciljevi Državne komisije: „1) istražiti, pronaći i obeležiti sve tajne grobnice u kojima se nalaze ostaci streljanih posle septembra 1944, 2) utvrditi tačan broj streljanih lica od septembra 1944.“^[3]

Ogledno je da isticanje 12. septembra 1944. u nazivu komisije podrazumeva poznati govor kralja Petra II Karađorđevića na londonskom BBC-u, kazivan upravo 12. septembra 1944, u kome je Petar II pozvao jugoslovenske narode da se ujedine i pristupe NOVJ „pod maršalom Titom“. „Svi oni koji se oslanjaju na neprijatelja protiv interesa svog vlastitog naroda i njegove budućnosti, i koji se ne bi odazvali ovom pozivu, neće uspjeti da se oslobode izdajničkog žiga ni pred narodom, ni pred istorijom.“^[4]

Prethodno, Glavni štab NOV i PO Srbije uputio je 26. avgusta 1944. poziv etnicima Draže Mihailovića da se priključe jedinicama NOV i PO i bore protiv okupatora i kvislinga,^[5] dok je ukazom kralja Petra II 25. avgusta 1944. stavljen van snage ukaz o pretvaranju štaba Draže Mihailovića u Vrhovnu komandu JVuO, čime je Vrhovna komanda raspuštena.^[6] Predsednik NKOJ i vrhovni komandant NOV i POJ, Josip Broz Tito, 30. avgusta 1944. uputio je „poslednji poziv svim zavedenim slugama okupatora da iz kvislinških i kolaboracionističkih formacija do 15. septembra 1944. pređu u NOVJ ili joj predaju oružje i opremu“. Poziv se odnosio na etnike, slovenačke i hrvatske domobrane.^[7] Prema naredjenju maršala Tita domobranci i etnici koji bi prešli na stranu NOVJ bili su i nakon 15. septembra 1944. raspoređivani u jedinice NOVJ. U naredjenju vrhovnog komandanta NOV i POJ od 15. septembra 1944. ističe se da zarobljene pripadnike snaga kolaboracije koji se neposredno pred zarobljavanje „na strani neprijatelja sa oružjem u ruci bore protiv NOV i POJ“ treba „staviti pred vojni sud i po hitnom postupku suditi im i najstrožije kazniti“.^[8] Isto tako, nove vlasti su 21. novembra 1944, ponudile „opštu amnestiju licima koja su u estvovala u etničkim jedinicama Draže Mihailovića, ili su ih pomagala, ili su bila u jedinicama hrvatskih ili slovenačkog domobranstva. Van amnestije nalazili su se ustaše i pripadnici Ljotičevih „dobrovoljaca“, kao i ratni zločinci i intelektualci inspiratori zločina, nezavisno kojim su formacijama pripadali.“^[9] Dakle, amnestiji nisu podlegali dobrovoljci u fašističkim formacijama.

Sve do kraja rata prebezi iz etničkih redova prelazili su u redove NOVJ pod uslovom da nije dokazano da su skrivili nekoje stradanje. Takođe, tokom prethodnih meseci 1944. (pre 12. septembra 1944), zabeleženi su brojni primeri poštode života zarobljenih pripadnika JVuO, na tlu Srbije, od strane pripadnika NOVJ. Zapravo, takva praksa je bila uobičajena, iako je bilo i primera streljanja zarobljenih pripadnika JVuO. Isto tako, zabeleženi su i primeri streljanja dezertera iz JVuO od strane njihovih saboraca. Tako na primer, Ljubomir Jovanović Patak, komandant Timočkog korpusa JVuO, 16. juna 1944. izvestio je Dražu Mihailovića: „Streljao sam 75 vojnika radi toga što su se predali partizanima. Iste su partizani razoružali i pustili namerno da podrivaju naše redove i šire defetizam. Izvršen broj streljanja za napuštanje položaja u borbi. Smatram da ovako mora postupiti svaki komandant naših jedinica, jer se samo na taj način može rešiti sličnih namera partizana.“^[10]

Stradanje pripadnika JVuO nakon 12. septembra 1944. svakako bi bilo manjeg obima da su se zapovednici JVuO odazvali na poziv kralja Petra II Karađorđevića, koji je 12. septembra 1944. pozvao jugoslovenske narode da se ujedine i pristupe Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije „pod maršalom Titom“. U narednom razdoblju, sve do kraja novembra 1944, beleženi su primeri prelaska pripadnika JVuO u redove NOVJ, bilo da je reč o dezerterima ili, manje, o zarobljenim i premobilisanim etnicima. Ovi primeri su se dogadjali uporedo sa primerima streljanja zarobljenih pripadnika JVuO. Treba naglasiti je 28. novembra 1944, na inicijativu Predraga Rakovića, komandanta Prvog ravnogorskog korpusa JVuO, u selu Brani kod Gornjeg Milanovca, došlo do pregovora između predstavnika JVuO i NOVJ. „Partizani su postavili uslove; da im se etnici predaju i kako hoće može da ostane u partizanima, a ostali da idu kućama. Komandno osoblje bi se takođe predalo i pod prisмотрom partizana sa ekalo kraj rata, kada bi mu se sudilo: etnici su pristali na sve uslove, izuzev zadnjeg. I Tako od pregovora nije bilo ništa.“^[11] Oviciri JVuO, na čelu sa Rakovićem, koji su odbili navedenu ponudu, kako bi izbegli poslaratna suđenja i odgovornost za brojne ratne zločine i kolaboraciju, snose nesumnjivu odgovornost za stradanje boraca pod njihovom komandom.

Prema podacima iz registra Državne komisije za tajne grobnice, broj stradalih pripadnika JVuO iz Srbije, nakon 12. septembra 1944, iznosi **7.467**, računaju i preko 200 duplih imena i imena lica koja su stradala pre ovog datuma. Ovaj broj nije konačan. Međutim, čak ako uzmemo u obzir da je broj stradalih

pripadnika JVuO, nakon navedenog datuma, ve i za najviše nekoliko hiljada (što tek treba dokazati, pri emu takav numeru ki ishod nije naro ito izvestan), dolazimo do zaklju ka da je ve ina pripadnika JVuO u Srbiji – preživela rat. Naime, nema ki vojni izvori su 1944. procenjivali broj etnika Draže Mihailovi a u Srbiji na oko 25.000.^[12] Mnogi su preživeli jer su prešli na stranu NOVJ, odbijaju i na taj na in da se bore na strani okupatora.

Postavlja se pitanje zbog ega inicijativa za osnivanje komisije nije podrazumevala istraživanje ukupnog broja stradalih na tlu Republike Srbije koji su umrli nasilnom smr u tokom Drugog svetskog rata i u nekoliko posleratnih godina? injenica je da ukupan broj stradalih na teritoriji Srbije tokom 1941-1945. još uvek nije utvr en (na primer, još uvek ne znamo koliko je stanovnika Beograda izgubilo život tokom fašisti ke okupacije), pri emu istraživa ki kapaciteti Muzeja žrtava genocida, iji saradnici itav niz godina rade na utvr ivanju približnog broja stradalih u ovom razdoblju, nisu odgovaraju i iz više objektivnih razloga, iako su rezultirali zna ajnim nau nim doprinosom. Tako e, izostanak ove inicijative dodatno problematizuje pozitivan u inak Anketnog odbora Skupštine AP Vojvodine: „Imenik stradalih stanovnika AP Vojvodine 1941-1948.“^[13] Kako je mogu e da su pokrajinski organi bili u stanju da iniciraju popisivanje svih stradalih od 1941. do 1948, a republi ki organi nisu bili u stanju da to isto u ine za ostatak teritorije Republike Srbije?

Utvr ivanjem ukupnog broja stradalih na tlu Republike Srbije 1941-1948. bila bi smanjena mogu nost politiki motivisanih zloupotreba broja stradalih i „državnog posezanja za mrtvima“. Treba napomenuti da su pojedini saradnici Državne komisije, uklju uju i sekretara Sr ana Cvetkovi a, iskazali uverenje u nužnost objedinjavanja svih podataka vezanih za ukupne ljudske gubitke na tlu Republike Srbije, koji su stradali nasilnom smr u tokom 1940-ih. Saradnici Državne komisije za tajne grobnice pružili su javnosti uvid u radnu verziju baze podataka za lica koja su stradala na podru ja Republike Srbije nakon 12. septembra 1944. kao protivnici poredni ke strane u ratnom sukobu. Baza podataka dostupna je na internetu od aprila 2012, pod nazivom: „Otvorena knjiga: registar žrtava Državne komisije za tajne grobnice posle septembra 1944“.^[14]

„Kako kaže za *Politiku* sekretar Državne komisije dr Sr an Cvetkovi , radi se o najmodernijoj formi, softveru koji sadrži interaktivni teritorijalni internet pretraživa žrtava na podru ju cele Srbije, stradalih posle oslobo enja. Ova baza podataka sadrži detaljne podatke o svakom licu: ime i prezime, zanimanje, nacionalnost, datume ro enja i smrti, okolnosti pod kojima su nastradali, kao i kvalifikaciju dela pod kojima su ta lica vo ena, i svuda gde je to mogu e, mesto i ta nu lokaciju gde su ubijeni. Svi uneti podaci sadrže i precizan izvor, jedan ili više njih, odakle poti u, tako da gra ani koji su u srodstvu ili imaju interes da nekoga rehabilituju ili potraže, preko našeg sajta mogu dobiti najpouzdanije mogu e podatke. To i jeste osnovni smisao projekta, da bude neka vrsta javnog servisa gra anima u procesu rehabilitacije i restitucije, svojevrsna otvorena knjiga, u kojoj je mogu e podatke dopunjavati, menjati, ispravljati na osnovu više izvora – navodi Cvetkovi . Kako napominje, ovaj projekat je svojevrsno finale rada Komisije, koji e da objedini i na jednom mestu prikaže sve što je do sada ura eno, uz dosta volonterskog rada i skromna sredstva dobijena preko Ministarstva pravde, ali uz veliku podršku Instituta za savremenu istoriju, iji je direktor dr Mom ilo Pavlovi i koordinator Odbora za istraživanja. Po broju obra nih podataka o stradalim licima, mi smo daleko iskora ili ispred kolega iz Slovenije, Hrvatske ili Bugarske, koji se bave sli nim poslom u mnogo dužem periodu nego mi ovde. Preostaje još jedan važan deo, ekshumacije na preko 200 do sada utvr enih lokacija masovnih pogubljenja. Me utim, to su veoma skupi i složeni, a esto i nemogu i poslovi i za sada ne postoji nadležnost Državne komisije da obavlja ove ekshumacije. To je u ovom trenutku u nadležnosti viših sudova i lokalnih samouprava.“^[15]

Nažalost, navedena baza podataka ne sadrži „detaljne podatke o svakom licu“, jer sem imena i prezimena (u manjem broju slu ajeva – samo prezimena: ponekad samo nadimka), datuma ro enja i smrti (u velikom broju primera nije navedena godina ro enja, dok je godina smrti nazna ena bez preciziranja datuma, usled nepotpunih podataka u izvorima) i nacionalnosti, u relativno velikom broju primera nisu navedeni precizni podaci o zanimanju stradalih lica, kao ni dovoljno precizni podaci o okolnostima pod kojima su stradali, što je razumljivo, s obzirom na nepreciznosti u dostupnoj izvornoj gra i.

Primeru radi, od **55.372** registrovanih 14.417 nema godinu ro enja, 1.410 nema godinu smrti, 2.502 nema mesto ro enja, 1.135 nema mesto smrti, 32.825 nema ime roditelja. Tako e, u registru postoje i lica bez osnovnih podataka (npr. 15 upisa su navedeni sa slovom N. ispred imena ili nadimka, što zna i da im je prezime nepoznato, dok je nekoliko lica ozna eno kao N.N, a jedan broj lica je imenovan opisnim imenom umesto imena i prezimena). Ovakvi unosi nisu prihvatljivi ne samo zbog nepostojanja osnovnih

podataka ve i zbog injenice da su lica, na koja se možda odnose ovi unosi, ve evidentirana pod pravim imenom ili e potencijalno biti evidentirana. Me utim, najspornije je što u kartonima (rubrika: “napomena”) mnogih po inilaca ratnih zlo ina ili lica koja su komandno bila odgovorna za ratne zlo ine, nije napomenuta njihova odgovornost za zlo ine. Ovo se naro ito odnosi na podru je Srbije južno od Save i Dunava, odnosno na ratne zlo ince srpske nacionalnosti. Tako e, neretko su injene greške u popunjavanju odrednice „mesto ro enja“, pri emu su najupadljiviji najbrojniji primeri proizvoljnog popunjavanja ove odrednice zastupljeni u registru za grad Beograd.

Vredi napomenuti da je „kvalifikacija dela pod kojima su lica vo ena“ tako e bila uslovljena dostupnim izvorima, što ne opravdava saradnike komisije u brojnim nepreciznostima kada je re o kvalifikaciji lica koja su lišena života zbog participacije u represivnom kvislinškom aparatu ili za lica koja su odgovorna za ratne zlo ine, s obzirom da je ove podatke mogu e proveriti u drugim izvorima. Isto tako, injene su greške u popunjavanju rubrike “nacionalnost”, pri emu isti emo možda najproblematici primer: u registru se za 76 lica tvrdi da su bila jevrejske nacionalnosti, pri emu je o igledno da su skoro svi oni bili nema ke nacionalnosti, ne samo s obzirom na napomenu da ih je ve ina umrla u logoru Kni anin. Ipak, najozbiljnije zamerke, kada je re o navedenim podacima u kartonima stradalih lica, ti u se unošenja neta nih, ali i brojnih proizvoljnih podataka, zatim proizvoljnog tuma enja izvorne gra e, kao i prikrivanja injenica da su mnoga registrovana lica poginula u borbi (ovo se prvenstveno odnosi na pripadnike JVuO), pri emu su ova lica zavedena kao “ubijena”, “nestala”, ali ponekad i kao “streljana” i “likvidirana”. Izostavljanjem podataka o pogibiji (ili samoubistvu) kao na inu smrti, sti e se utisak da je jedan velik broj imenovanih lica ubijen van borbe.

Saradnici Državne komisije nisu uopšte uzeli u obzir injenicu da je velik broj lica sa podru ja tzv. uže Srbije (mahom pripadnici JvuO) poginuo u borbi nakon 12. septembra 1944. (na strani nema kog okupatora), pri emu je ova lica nemogu e smatrati tzv. „žrtvama komunizma“, iako je saradnicima Državne komisije, na osnovu uvida u izvornu gra u, poznato ova injenica. Iz navedenog zaklju ujemo da su saradnici Državne komisije odlu ili da grubo ignorišu ovu injenicu iz njima poznatih motiva. Naša pretpostavka je da su na taj na in želeli da viktimiziraju poginule pripadnike JVuO. Uvrštavanje poginulih pripadnika JVuO i etni kih odmetnika uve ava broj tzv. „žrtava komunizma“.

Rezultati popisa stradalih nakon septembra 1944, koje je prezentovala Državna komisija, ne samo što demantuju tvrdnje brojnih publicista, ali i pojedinih srpskih istori ara o broju stradalih na tlu Srbije južno od Save i Dunava nakon navedenog razdoblja, ve osporavaju uvreženi stereotip srpskih nacionalista i antikomunista koji podrazumeva da je srpski narod, pre svega u Srbiji („jer je bila etni ka“), bio izložen najve oj pogibelji od strane pobednika, u odnosu na druge delove Jugoslavije.

Do 15. aprila 2014. u registru je evidentirano **55.372** stradalih na tlu Republike Srbije nakon 12. septembra 1944. Najve i broj stradalih zabeležen je na teritoriji Vojvodine: **38.301** (69,17%), pri emu vredi naglasiti da je dominantno re o licima nema ke i ma arske nacionalnosti. U broj stradalih stanovnika Vojvodine uklju ili smo **1.135** stradalih sa podru ja opštine Zemun, pretežno nema ke nacionalnosti (zatim hrvatske nacionalnosti), zbog teritorijalnog položaja Zemuna tokom Drugog svetskog rata, koji je razli it u odnosu na položaj Beograda, kao i na osnovu injenice da se etni ka struktura stradalih u Zemunu mnogo više uklapa u okvir Srema i Vojvodine nego Beograda i ostatka Srbije. Uostalom, Zemun i Beograd su tada još uvek bili dva grada. Na podru ju centralne Srbije, bez Kosova, registrovano je **15.215** (27,47%) stradalih, pretežno srpske nacionalnosti, dok je na podru ju Kosova registrovano **1.856** (3,35%) stradalih, pretežno albanske nacionalnosti.

U broj od 55.372 stradala ulazi i **1.372** dupliranih imena (neka imena se navode ak etiri puta). Napominjemo i 71 potencijalno duplo ime. U broj od 15.215 stradalih stanovnika sa podru ja Srbije južno od Save i Dunava ulaze **576** duplih imena. Izdvojena dupla imena u registru možete videti na ovoj stranici: <http://znaci.net/temp/duplx.htm>

Tako e, u registar je uvršteno oko **1.000-1.100** lica koja su bili strani državljani, zbog ega ova lica ne mogu biti evidentirani kao stradali stanovnici Republike Srbije 1941-1948. Isto tako, u registar je uvršten trocifren broj lica koja su stradala pre 12. septembra 1944. ili nisu uopšte stradala u navedenim okolnostima (umrli su prirodnom smr u godinama ili decenijama nakon oslobo enja).

Licitiranje brojem „žrtava komunisti kog terora“ u Srbiji

Revizija prošlosti predstavlja jednu od bitnih karakteristika postsocijalisti kog društva u Srbiji. Iznošenje preuveličanog broja stradalih nakon oslobo enja predstavlja jednu od važnih karakteristika revizionisti kog narativa.

Iznošenje višestruko uveličanih brojki stradalih pripadnika i simpatizera snaga kolaboracije nakon oslobođenja Srbije 1944. naročito je prisutno u medijima i istorijskoj publicistici, ali i u tvrdnjama i stavovima pojedinih predstavnika domaće istoriografije.

Tokom poslednjih desetak godina primetna je dodatna artikulacija istorijskog narativa koji podrazumeva licitiranje brojem „žrtava komunističkog terora“ nakon oslobođenja.

Saglasni smo sa stavom prof. Borisa Stankovića: „Termin 'komunistički zločin' je krajnje pravno i politički neadekvatan. Zločin je pojam za ritual ubijanja. Ovde je uzet da bi komuniste izjednačili sa nekim drugim pokretima koji u tom ritualu nisu izostavljali žene, decu i stare osobe, primenjuju i krajnju brutalnost. Ne može se osporavati da je u procesu konstituisanja nove i međunarodno priznate države ta ista država primenjivala 'revolucionarni teror', kao što su to radili i jakobinci u Francuskoj revoluciji 150 godina ranije ili Kromvel u Engleskoj 350 godina ranije. Kao što su to radili svi pobednici posle građanskih ratova, smena dinastija ili radikalnog preoblikovanja političkog sistema.“^[16]

Preislav Milovanović Ebir (RKTG-4718), pripadnik JVuO, crnotrojkaš iz Ljubinog okruga, ratni zločinac, etnički odmetnik posle rata; uesnik u klanju četiri simpatizerke NOP-a 22-23. maja 1944; nije „streljan 1946.“, kako do danas stoji u njegovom kartonu, već je izvršio samoubistvo 1949. ili 1950.

Prethodno je ubio verenicu, zatim taštu, teško ranio svastiku, jer je mislio da su ga one odale vlastima.

Izvor: Državna komisija za tajne grobnice

Zagovornici teze o nužnosti preispitivanja „zločina oslobodilaca“ u cilju konačnog „nacionalnog pomirenja“, „ispravljanja istorijskih nepravdi“ i „rehabilitacije nevinih žrtava komunističkog terora“ koje su nepravredno lišene života ili represirane „iz političkih i ideoloških razloga“, poslednjih godina vrlo su zastupljeni u medijima, što je kulminiralo u razdoblju od 2009. do 2012. Iznošenje pretpostavki, ali i rezultata istraživanja, o broju stradalih pripadnika i simpatizera poraženih vojnih i političkih snaga preteno je pre utkivanjem činjenica o njihovom angažmanu tokom fašističke okupacije, a naročito se nerado govori o zločinima koje su počinili pripadnici poraženih snaga u razdoblju koje prethodi oslobođenju.

Preispitivanje istorijskih događaja nakon oslobođenja najčešće podrazumeva viktimizaciju stradalih i izbegavanje ukazivanja na odgovornost nemalog broja lica koja su lišena života nakon oslobođenja. Po pravilu, svi stradali se imenuju žrtvama, iako činjenica smrti ne izjednačava sve stradale u ratnom sukobu

i istorijskim događajima koji su posledica ovog sukoba. Dakle, nisu svi stradali u događajima nakon oslobođenja bili (nevine) žrtve.^[17]

Naravno, uvek treba isticati činjenicu da je među stradalima bio velik broj ljudi koji nisu zaslužili da budu ubijeni. Licitiranje brojem „žrtava komunističkog terora“ u Srbiji, predmet je ideološki i politički motivisanih manipulacija preko dve decenije. Višestruko uvećane, neretko fabulozne, brojke stradalih protivnika nove vlasti nakon oslobođenja (naročito kada je reč o broju stradalih u centralnoj Srbiji, Beogradu i Banjoj Luci), početkom 1990-ih, u prvim godinama političkog pluralizma u Srbiji, najpre su kolportirane od strane desničarske i nacionalističke štampe.

Najkarakterističniji primer ovakvih fabulacija, nezaobilazan kada je u pitanju geneza istorijskog stereotipa o „kažnjavanju Srbije zbog naklonosti prema etnicima“, predstavljaju izdanja kragujevačkog lista *Pogledi*, jednog od najtiražnijih političkih magazina u Srbiji početkom 1990-ih. Urednik ovih novina, Miloslav Samardžić, u uvodniku specijalnog izdanja *Pogleda* iz 1991. pominje fabuloznih „**150.000** neznanih grobova“ pobijenih protivnika nove vlasti, na tlu Republike Srbije. Samardžić napominje da se ova „približno tačna brojka“ navodno „odnosi na deo, nadamo se veći, srpskih žrtava palih u Srbiji tokom 1944-1945.“, isti u isto vreme i da „iako su na meti komunista pre svega bili Srbi, tada su stradali i drugi narodi, najviše vojvođanski Nemci i Mađari.“^[18] U navedenom specijalnom izdanju ovih novina, pominje se preko 12.000 streljanih u Nišu, preko 8.000 u Zaječaru, preko 6.500 u Kruševcu, 4.000 u Valjevu, 3.000 u Užicu, preko 2.500 u Jagodini, 2.000 u Šapcu, itd. Navedene brojke demantuju poimenični popisi stradalih na području Srbije južno od Save i Dunava iz registra Državne komisije za tajne grobnice. Ipak, jedan deo javnosti u Srbiji bio je spreman da prihvati ove propagandističke navode. Mađarski publicista Tibor Gereš objavio je 1991. u Budimpešti knjigu o stradanju mađarskog življa nakon oslobođenja Vojvodine, u kojoj je plasiran višestruko uvećan zbir stradalih Mađara u Vojvodini (**40.000**), kao i neutemeljene pretpostavke o broju stradalih Mađara u pojedinim naseljima (Surduc: 3.000, Žabalj: 2.000, iako je u ova dva naselja živio manji broj Mađara od navodnog broja stradalih; Subotica: 7.000, Novi Sad: 10.000). Govoreći o Gereševim emfazama, mađarska istoričarka, profesorka Univerziteta u Segedinu Enike Šajti, pominje pogubnost ove „u kamen urezane brojke“: „U današnjoj mađarskoj javnosti putem rada Tibora Gereša (*Vérbosszú a Bácskában*) fiksirana je brojka od 40.000. Pošto je Gereševa knjiga prevedena na više jezika, međusobno u kojima na engleski i hrvatski, tako se i na međunarodnom planu fiksirala ova brojka.“^[19]

Predstavnici akademskog istorijskog revizionizma, dakako, nisu preuzeli ove fabulozne brojke, ali su u javnosti iznosili pretpostavke o „bilansu komunističkih zločina“ koje su takođe podrazumevale predimenzionirane brojke stradalih nakon oslobođenja. Preuveličane brojke stradalih u pojedinim gradovima i opštinama u Srbiji, tendenciozno su kolportirane u domaćoj javnosti u poslednjih dvadesetak godina i prerasle su u istorijski stereotip, naročito kada je reč o broju stradalih u Beogradu i ukupnom broju stradalih u Srbiji južno od Save i Dunava.

Uoči formiranja Državne komisije, u toku medijske kampanje koja je imala za cilj da podrži inicijativu za njeno osnivanje, dnevni list *Večernje novosti* (kao provladino glasilo koje je najaktivnije sudelovalo u ovoj medijskoj kampanji) objavio je procenu broja stradalih u Srbiji nakon oslobođenja, koju je izneo istoričar Srđan Cvetković: „Cvetković iznosi da je, prema najnovijim istraživanjima, tokom 1944-1945. likvidirano **najmanje 80.000** građana Srbije, čak i više ako računamo streljanje ratnih zarobljenika na Zelengori i Sloveniji 1945.“^[20] Cvetković je na TV B92, 9. oktobra 2009. ponovio da prema „umerenijim procenama“ broj stradalih u Srbiji nakon septembra 1944. iznosi 80.000.^[21] Nedugo nakon formiranja Državne komisije, jedan tiražni beogradski dnevni list preneo je izjavu sekretara komisije Srđana Cvetkovića o proceni broja stradalih u Srbiji nakon oslobođenja: „**Više od 35.000** ljudi streljano je **na teritoriji uže Srbije**, a prema nemačkim i mađarskim procenama, između **40.000 i 45.000** osoba je stradalo u **Vojvodini**.“ Pri tom Cvetković dodaje da „tačan broj ubijenih od 1944. do 1946. verovatno nikada neće biti utvrđen, ali da brojni podaci pokazuju da je u to vreme bez suđenja likvidirano **između 60.000 i 80.000** ljudi.“^[22] Ove procene razlikuju se od umerenije procene koju je Cvetković objavio 2006: „žrtve terora po oslobođenju Srbije tokom 1944-1945 zaista ne bi mogle biti puno manje od 60.000.“^[23] Ipak, ostaje nejasno da li je Cvetković mislio isključivo na 1944-1945. godinu, ili na celitavo posleratno razdoblje, uključujući i nekoliko narednih godina, s obzirom da 1944-1945. na teritoriji Republike Srbije, prema našoj proceni, nije stradalo blizu 60.000 ljudi (značajan broj stradalih Nemaca umro je u radnim logorima 1946-1947).

Istori ar edimir Anti tako e je istupao u javnosti sa procenama broja stradalih na teritoriji Srbije nakon oslobo enja: „Kada se saberu žrtve komunisti kog režima u celoj Srbiji, dolazi se do frapantne cifre od **100.000** ubijenih ljudi.”[24] Nedugo nakon ove nesumnjivo neutemeljene pretpostavke, Anti je izneo pretpostavku koja podrazumeva umanjen broj stradalih, kazuju i da je tokom 1944-1945. „na teritoriji današnje Srbije me u graanima svih nacionalnosti bilo **makar oko 70.000** ubijenih protivnika novog režima“.[25]

Rukovodilac jednog izuzetno ozbiljnog i nau no relevantnog projekta („Imenik stradalih stanovnika AP Vojvodine 1941-1948.“), prof. Dragoljub Živkovi , i pored uvida u kvantifikaciju stradalih na teritoriji Vojvodine, izneo je dve neutemeljene pretpostavke: „Nema ka fašisti ka vlast je likvidirala na stotine hiljada Nemaca kao što je komunisti ka vlast likvidirala **stotine hiljada Srba**. (...) Zlo in kojeg su u inile komunisti ke vlasti u vremenu od 1944. do 1953. nad sopstvenim narodom pod osudom da su: 'izdajnici, kolaboracionisti, etnici, monarhisti, nepoštena inteligencija, kulaci', i tako dalje, po broju žrtava prevazilazi nasilje nad Nemcima koji su bili stanovnici te iste države.“[26]

Rezultati popisa stradalih u Srbiji nakon 12. septembra 1944. demantuju navedene pretpostavke (“preko 80.000” stradalih gra ana Srbije), s obzirom da je u registru Državne komisije popisano 55.372 stradalih, ra unaju i dupla imena, strane državljane i lica koja nisu stradala u navedenim okolnostima. Tako e, ovi rezultati demantuju da je u tzv. užoj Srbiji “streljano više od 35.000 ljudi”, s obzirom da je na ovom podru ju (ra unaju i 574 duplikata) registrovano 15.215 stradalih. Jedan od najzna ajnijih rezultata ovog popisa jeste demantovanje stereotipa o na inu stradanja. U medijskim napisima, ali ponekad i izjavama pojedinih istori ara, sugerisalo se kako su ve ina stradalih navodno streljani, dok je pridev “streljani” u dominantnom diskursu postao sinonim za na in stradanja.

Znatan broj stradalih u Srbiji nakon 12. septembra 1944. koji su poimeni no uvršteni u registar Državne komisije za tajne grobnice – **nije streljan** ili lokvidiran na neki drugi na in („utvrditi ta an broj *streljanih* lica od septembra 1944.“, kako se isti e u programskom dokumentu komisije, u ostalom, i u punom nazivu komisije: Državna komisija za pronalaženje i obeležavanje svih tajnih grobnica u kojima se nalaze posmrtni ostaci *streljanih* posle oslobo enja 1944). Naime, prema našoj proceni, preko polovine (možda oko 55-60%) registrovanih nisu streljani ili neposredno likvidirani, ve su izgubili život na druge na ine: ovo se naro ito odnosi na umrle pripadnike nema ke zajednice u radnim logorima u Vojvodini (ve ina popisanih Nemaca nije neposredno ubijena, ve je umrla u logorima usled nepodnošljivih uslova boravka, iako ne treba isklju iti mogu nost da je jedan broj starijih lica nema ke nacionalnosti umro od starosti, iako lokacija njihove smrti omogu ava unošenje njihovih imena u registar) i na poginule pripadnike JVuO i etni ke odmetnike, koji, dakle, nisu “streljani”, “likvidirani”, ali ni “ubijeni”, kako se pogrešno ili neprecizno navodi u registru (kartoni stradalih).

U izjavi jednom dnevnom listu (2009) istori ar Cvetkovi izneo je sli nu procenu broja stradalih na teritoriji Srbije i Vojvodine nakon oslobo enja, uz dodatnu procenu stradalih pripadnika kvislinških i kolaboracionisti kih formacija, srpske etni ke pripadnosti, u Sloveniji 1945. „Cvetkovi tvrdi da je na podru ju uže Srbije ubijeno tridesetak hiljada ljudi, dok su u Vojvodini u posleratnom periodu najviše stradali Nemci (oko 40.000) i Ma ari (oko 6.000). Cvetkovi podse a i na to da je na Zelengori, u maju 1945. godine, pobijeno **oko 9.000** etnika, i da je **najmanje još desetak hiljada** Srba stradalo tokom povla enja u Sloveniji.“[27]

Napominjemo da pripadnici formacije pod komandom Draže Mihailovi a prilikom borbi u isto noj Bosni maja 1945. nisu svi zarobljeni i nakon zarobljavanja streljani, ve ih je velik broj poginuo s puškom u ruci, tako da se za sve njih ne može re i da su „pobijeni“ ili „streljani“. Prema našoj proceni, ve ina (više od polovine) stradalih pripadnika JVuO koji su život izgubili u Bosni, od kraja 1944. do sredine maja 1945, poginuli su u borbi, o emu posredno svedo e i podaci etni ke provenijencije (npr. visoke brojke poginulih pripadnika Avalskog i Valjevskog korpusa JVuO).

Prema istraživanju istori ara Milana Terzi a, u isto noj Bosni maja 1945. neutralisano je najmanje **5.937** etnika. Re je o ukupnom broju etnika Draže Mihailovi a koji se pominju u izveštajima jedinica JA. Od ovog broja 4.228 je prebrojano mrtvih na bojnopolju, 143 je ranjenih i 1.556 zarobljenih. U istom razdoblju jedinice JA koje su u estvovala u ovoj operaciji imale su 55 mrtvih, 33 nestala, 113 ranjenih i 3 zarobljena.[28] Može se pretpostaviti da je me u 4.228 etnika koji su kao mrtvi izbrojani na bojnopolju, ve ina stradala u neposrednoj borbi, dok je jedan broj stradao u bombardovanju, a izvestan broj je streljan nakon zarobljavanja. Isto tako, u pomenutih 5.937 svakako ulazi i više stotina stradalih bosanskih etnika. Može se pretpostaviti da je zna ajan broj od 1.556

zarobljenih etnika, streljan nakon zarobljavanja, iako nisu svi streljani neposredno nakon zarobljavanja s obzirom da je jedan broj zarobljenika zatvoren u mestima za izloaciju u Bosni i Srbiji. Sem toga, jedan broj zarobljenih je pušten nakon nekoliko meseci (kako se pominje u literaturi, “u julu 1945. naredbom maršala J. B. Tita, iz logora u Šapcu pušteno preko 600 srpskih seljaka koji su pripadali odredima Draže Mihailovića, uz obrazloženje ‘da je među zarobljenim etnicima za vreme borbi u Bosni i u drugim krajevima bio veliki broj seljaka koji su putem raznih pretnji ili prevara uveli u etničke jedinice’”, kako je pisala *Politika*, 4. jula 1945. [29] Isto tako, moguće je pretpostaviti da je jedan deo od 143 ranjenih etnika, u izveštajima uvršten među zarobljene.

Ovi podaci osporavaju uvreženi stereotip o preko 9.000 stradalih pripadnika JVuO na Zelengori i u Gornjem Podrinju, maja 1945. Ova numerička pretpostavka dospela je i u udžbenik istorije za završne razrede gimnazije, gde se napominje da je na području Zelengore i Sutjeske maja 1945. „pobijeno oko 9.000 ljudi“. [30] Podsećamo da se od 1990. u domaćoj javnosti plasira brojka od navodno 20.000 stradalih etnika u okolini Foče maja 1945. Ovu brojku je prvi plasirao novinar Miloslav Samardžić. [31] U brojku od **15.215** stradalih sa područja Srbije južno od Save i Dunava unet je i velik broj lica za koja se tvrdi da su nestala (raunaju ih i 576 duplikata). Ovo je naročito karakteristično za neke opštine u zapadnoj i centralnoj Srbiji. U registru je ukupno navedeno **7.081** lica srpskog porekla za koja se tvrdi da su nestala, pri čemu je tek manji broj nestalih Srba iz Vojvodine ili sa Kosova.

Za šest okruga u ovom delu Srbije (Mačvanski, Kolubarski, Zlatiborski, Moravički, Šumadijski, Podunavski), kao i za opštinu Medveđa (odakle se znatan broj pripadnika JVuO evakuisao u Bosnu) u bazi podataka navedeno je ukupno **2.674** nestalih, mahom pripadnika JVuO koji su nestali u Bosni 1945, za koje nije navedeno da li su umrli od tifusa, poginuli u borbi ili streljani nakon zarobljavanja. Treba naglasiti da su se pripadnici JVuO uoči i nakon evakuacije u Bosnu nesumnjivo borili na strani nemačkog okupatora, u čemu vidimo osnovni razlog što su neki/mnogi od njih nakon zarobljavanja podelili sudbinu zarobljenih nemačkih vojnika.

Prema ovim podacima, u nekim opštinama zapadne i centralne Srbije broj nestalih etnika u Bosni veći je od broja ubijenih lica: Vladimirci (71>26), Krupanj (167>23), Loznica (168>68), Mali Zvornik (59>9), Lajkovac (46>35), Osečina (73>28), Ub (74>69), Požega (115>97), Priboj (82>68), Aranđelovac (141>72), Knin (171>113), Smederevska Palanka (198>112). U nekim opštinama (Vladimirci, Krupanj, Loznica, Mali Zvornik, Osečina, Aranđelovac), broj nestalih u Bosni višestruko je veći (3-4 puta) od broja ubijenih. U nekim opštinama broj nestalih je neznatno manji od broja ubijenih: Bajina Bašta (99>64), Ljubovija (41>38), Nova Varoš (124>96), Ljig (45>23), Koceljeva (20>18), Kragujevac (221>186), Velika Plana (146>91). Napomena: u ove brojke uračunata su i duplirana imena, kao i druga sporna imena (naročito u spisku za opštinu Kragujevac).

Prema navodima novinara Vuka Cvijića (2011), istoričar Srđan Cvetković naveo je da je u Sloveniji 1945. „ubijeno **oko 15.000** Srba“. [32] Prema navodima jednog beogradskog dnevnog lista, Cvetković je prethodno (2009) tvrdio da je u Sloveniji 1945. ubijeno „**20.000** Srba, koji su pripadali raznim vojnim formacijama“. [33] Slobodan Homen, u izjavi objavljenoj nekoliko meseci nakon formiranja Državne komisije za tajne grobnice (2009), ističe kako je u Sloveniji nakon zarobljavanja 1945. stradalo čak „**20-30.000** pripadnika Jugoslovenske vojske u otadžbini, koja se povlačila iz pravca Srbije i Crne Gore.“ [34] Ovakve tvrdnje korespondiraju sa nepouzdanim navodima Borivoja Karapandžića, ljubičevskog emigranta, prema kojima je 1945. u Sloveniji stradalo 3.000 pripadnika SDK i 15.000 crnogorskih etnika. [35] Međutim, Karapandžić nije priložio spiskove sa imenima stradalih koji bi potkrepili ovako visoke procene ubijenih pripadnika SDK. Slovenički istoričar Mitja Ferenc dovodi u sumnju procene stradalih etnika u Sloveniji koje je plasirao Karapandžić i tvrdi da su preuveličane. [36]

Poznata su imena **3.102** etnika (i manjim delom članova njihovih porodica) sa područja Crne Gore koji su stradali u Sloveniji, maja 1945. [37] Broj stradalih srbijanskih etnika u Sloveniji nije utvrđen, ali on je svakako vrlo skroman ili neznatan, s obzirom da se srbijanski etnici nisu organizovano povlačili prema Sloveniji, za razliku od pripadnika SDK. Navedenim poimeničnim popisom demantovane su visoke brojke koje je plasirala etnička emigracija. Za gotovo polovinu etnika sa područja Crne Gore koji su stradali u Sloveniji, imena su navedena u ovoj knjizi budvanskog novinara Save Gregovića, u registru stradalih crnogorskih etnika u poslednjim mesecima rata, tvrdi se da su ubijeni, odnosno streljani nakon zarobljavanja, dok se za ostale navodi: „nestao u odstupnici“, „poginuo u odstupnici“, ili se ne navodi na ime na koji su stradali. Ipak, realno je pretpostaviti da je najveći broj od ovih 3.102 streljan nakon zarobljavanja. Ukupan broj stradalih crnogorskih etnika koji su navedeni poimenice u ovoj knjizi iznosi

5.221. Među njima je velik broj onih koji su poginuli ili umrli od tifusa u Bosni, kao i stotinjak imena onih koji su preživeli ove događaje.

Selim Juković (RKTG-101056), zapovednik muslimanske milicije na području Prijepolja (u beloj bluzi).
Izvor: Znaci.net

Analiza broja „žrtava komunisti kog terora“ u Srbiji

Rezultati popisa stradalih nakon septembra 1944. koje je prezentovala Državna komisija, ne samo što demantuju tvrdnje pojedinih srpskih istoričara o broju stradalih na tlu Srbije južno od Save i Dunava nakon navedenog razdoblja, već osporavaju uvreženi stereotip srpskih nacionalista i antikomunista koji podrazumeva da je srpski narod, pre svega u Srbiji („jer je bila etnička“), bio izložen najvećoj pogibelji od strane pobednika, u odnosu na druge delove Jugoslavije.

Da ponovimo: u registru je evidentirano **55.372** stradalih na tlu Republike Srbije nakon 12. septembra 1944. Od ovog broja treba oduzeti **1.372** duplih imena, kao i veliki broj (1.000-1.100) imena onih koji su bili strani državljani ili su imali stalno prebivalište u drugim republikama Jugoslavije, zbog čega ne mogu biti tretirani kao stradali stanovnici Republike Srbije tokom 1940-ih.

Primeri radi, u registru je evidentirano **966** Nemaca za koje se navodi da su rođeni u Hrvatskoj. Najveći broj se odnosi na Nemce iz Baranje (i manjim delom iz istočne Slavonije) koji su umrli u logoru Gakovo pokraj Sombora (manjim delom u logorima Krušica i Bački Jarak). Od ovih 966 imena, za **846** je rutinski upisano Gakovo kao mesto prebivališta i mesto smrti, pri čemu je mesto prebivališta očigledno pogrešno. Najveći broj ovih osoba živio je na području opštine Beli Manastir da bi nakon oslobođenja Baranje bio izolovan u logorima u Bačkoj. Iako su ova lica stradala na tlu Republike Srbije ona ne mogu biti uvrštena u ukupan broj stradalih stanovnika Republike Srbije, pri čemu se registar Državne komisije za tajne grobnice odnosi upravo na lica koja su imala prebivalište na tlu Republike Srbije. Isto tako bi bilo pogrešno uvrstiti Srbe iz Bačke koji su stradali u logorima fašističke Mađarske u žrtve Mađarske, kao što bi Srbe, Jevreje i Rome iz Srema koji su stradali u logoru Jasenovac bilo pogrešno uvrstiti u žrtve Republike Hrvatske u Drugom svetskom ratu.

Sem Nemaca iz istočne Hrvatske, u registar je uvršteno više desetina pripadnika ustaškog pokreta sa područja Vukovara i Vinkovaca koji su osuđeni na smrt pred vojnim sudovima u Vojvodini zbog učestvovanja u kampanjama terora ustaške NDH nad stanovništvom Srema. Njihova imena su najvećim delom proizvoljno uvrštena u registre za opštine Novi Sad i Sremska Mitrovica. Primeri radi, dvojica ustaša iz sela Bogdanovci pokraj Vukovara, uvršteni su u registar za opštinu Babušnica na jugu Srbije: **Stjepan Zvonarevi** (RKTG-35568), **Petar Zvonarevi** (RKTG-32802). Ustaše iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine uvrštavane su proizvoljno i u registre za grad Beograd i opštinu Čačak, iako nikad nisu imali prebivalište niti su stradali u Beogradu i Čačku.

Na ovoj stranici možete videti spisak lica kojima je kartonu, u rubrici “zemlja rođenja” navedena “Hrvatska”. Najveći broj ovih lica odnosi se na Nemce i ustaše iz istočne

Hrvatske: http://znaci.net/temp/iz_hrvatske.htm

U registar je uvršteno i 27 lica rođenih u Nemačkoj i 5 lica rođenih u Austriji, pri čemu je pretežno reč o pripadnicima okupacionog vojno-policijskog aparata koji su osuđeni na smrt nakon oslobođenja zbog učešća u zločinima nad domaćim stanovništvom.

Šem 1.372 dupliranih imena i oko 1.000-1.100 stranih državljanina iz registra treba izostaviti i žrtve fašističkog terora koje su proizvoljno uvrštene u registar. Utvrdili smo ukupno **41** ovakav upis u registru.

Na ovoj stranici možete videti tabelu sa osnovnim podacima ovih lica: <http://znaci.net/temp/zx.htm>

Među 41 lice koje nije ubijeno od strane koju obično zovemo komunističkom, a uračunato je u tzv. “žrtve komunizma”, u registru je navedeno 14 osoba (pretežno Jevreja iz Bačke) stradalih u logoru Aušvic, 2 osobe stradale u logoru Mauthausen, i po jedna osoba stradala u logoru Jasenovac i logoru Bergen-Belcan, kao i određeni broj pripadnika NOVJ/JA koji su poginuli u borbama krajem 1944. ili tokom 1945.

Aušvic: **Kata Gerštl** (Novi Sad, RKTG-63067);

Jovanka Jojki (Žabalj, RKTG-71257);

Andrija Najman (Sombor, RKTG-85242);

Josip Najman (Sombor, RKTG-85243);

Sara Najman (Sombor, RKTG-85244);

Nemeš (Sombor, RKTG-85245);

Ilona Volhajmer (Sombor, RKTG-100942);

Leopold Balint (Ada, RKTG-44361);

Roži Balint (Ada, RKTG-44362);

Tibor Balint (Ada, RKTG-44363);

Salamon Bakran (Sombor, RKTG-44419);

Jovan Barna (Kula, RKTG-44420);

Jovanka Narna (Kula, RKTG-44421);

Petar Gavrilovi (Zemun, RKTG-66972);

Mauthausen: **Zoran Purigrađki** (Nova Crnja, RKTG-54739);

Vujica Daši (Čak, RKTG-6380);

Jasenovac: **Jakob Zori** (Subotica, RKTG-57086);

Bergen-Belcan: **Šarlota Galc** (Novi Sad, RKTG-62998).

Takođe, iz registra treba izostaviti i nekoliko stotina imena lica koja su stradala pre 12. septembra 1944. ili su umrla prirodnom smrću u godinama ili decenijama nakon oslobođenja. Među licima koja su stradala pre 12. septembra 1944, a koja su uvrštena u registar, nisu samo imena onih koji su ubijeni od strane NOVJ već i određeni broj onih koji su ubijeni od strane nemačkog okupatora (u manjoj meri i od JVuO). Utvrđivanje imena ovih lica podrazumeva dugotrajno istraživanje i naša pretpostavka je da je reč o nekoliko stotina imena. Primera radi, u registru za grad Beograd ustanovili smo **27** lica koja nisu stradala nakon oslobođenja, već su umrla prirodnom smrću, pri čemu smo svesni da ovo nije konačan broj. Najveći broj stradalih zabeležen je na teritoriji Vojvodine: **38.301** (69,17%), pri čemu vredi naglasiti da je dominantno reč o licima nemačke i mađarske nacionalnosti (u broj od 38.301 stradalih Vojvodina ulazi i preko 700 duplih imena). U broj stradalih stanovnika Vojvodine uključili smo i **1.135** stradalih sa područja opštine Zemun, pretežno nemačke nacionalnosti (zatim hrvatske nacionalnosti). Na području centralne Srbije, registrovano je **15.215** (27,47%) stradalih, pretežno srpske nacionalnosti (uključujući i **575** duplih imena), dok je na području Kosova registrovano **1.856** (3,35%) stradalih, pretežno albanske nacionalnosti.

U broj od 15.215 stradalih sa područja centralne Srbije uračunato je oko 1.000 lica koja nisu bili pripadnici većinske etničke grupe (Nemci, Bošnjaci, Rusi, Hrvati, Slovenci, Albanci), što je ukupno podjednako ili nešto više od broja stradalih Srba u Vojvodini u istom razdoblju. Realno je pretpostaviti da broj stradalih u centralnoj Srbiji nije konačan i da će biti uvećan (možda za maksimalno nekoliko hiljada imena, što tek treba egzaktno dokazati), što je, međutim, još uvek prilično manje od pretpostavki koje su iznosili pojedini srpski istoričari.

Važno je napomenuti da ljudski gubici na tlu Republike Srbije 1941-1945, izazvani delovanjem fašističkog okupatora i formacija koje su saradivale sa okupatorom, znatno prevazilaze broj stradalih

nakon oslobođenja. Popisom *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964, ustanovljeno je da su na teritoriji Srbije (bez Vojvodine) okupator i njegovi pomagači i poimenice odgovorni za smrt najmanje **93.167** osoba. Ukoliko se uzme u obzir da je popisna komisija izložila mišljenje da je na teritoriji itave Jugoslavije popisom iz 1964. registrovano tek 56-59% stradalih, nameće se pretpostavka da broj stradalih na tlu Srbije iznosi mogu ih izmeću 157.910 i 166.370, ali ova pretpostavka nije egzaktno dokazana. Od poimenice utvrđenih 93.167 stradalih sa područja uže Srbije (popisanih do 2003) istomemo **37.079** pripadnika NOV/JA.[\[38\]](#)

Popisom *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964, ustanovljeno je da su na teritoriji Vojvodine okupator i njegovi pomagači i poimenice odgovorni za smrt 41.370 osoba. Ukoliko se uzme u obzir da je popisna komisija izložila mišljenje da je na teritoriji itave Jugoslavije popisom iz 1964. registrovano 56-59% stradalih, nameće se pretpostavka da broj stradalih na tlu Vojvodine iznosi mogu ih izmeću 70.119 i 73.875. Ove podatke su dopunila istraživanja Prema Anketnog odbora Skupštine AP Vojvodine, 1941-1945. Prema podacima Anketnog odbora tokom 1941-1945. stradalo je najmanje **42.283** vojvođanskih Srba, od čega je ogromna većina stradala tokom fašističke okupacije ili je poginula u borbi protiv okupatora. U ovaj broj uračunata su i lica srpske nacionalnosti ubijena nakon oslobođenja (do 1.000). Takođe, tokom fašističke okupacije stradalo je najmanje **15.495** vojvođanskih Jevreja, pri čemu ovaj broj nije konačan i pri čemu je jevrejska zajednica, uz romsku zajednicu, u odnosu na ukupan broj Jevreja, procentualno najviše stradala u Vojvodini.[\[39\]](#) Ako uzmemo u obzir i nekoliko hiljada pripadnika drugih etničkih grupa koji su kao stanovnici Vojvodine stradali od strane fašističkog okupatora i njihovih saradnika, onda se broj stradalih Vojvođana, koji su izgubili život kao protivnici i žrtve fašizma, približava mogućem pretpostavljenom broju od oko 70.000.

Popisom *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964, kao i dopunom i revizijom ovog popisa, ustanovljeno je da su na teritoriji Vojvodine nemačke vojne i policijske snage odgovorne su za stradanje 61,39% stanovnika, vojne i policijske snage NDH za 28,79%, mađarske vojne i policijske snage za 8,69%.[\[40\]](#) Ove činjenice treba uzimati u obzir kada se sagledava masovno stradanje nemačkog stanovništva na tlu Vojvodine nakon oslobođenja.

Kada broj od najmanje **14.640** stradalih sa područja Srbije južno od Save i Dunava, pri čemu smo izostavili dupla imena u registru (iako ako pretpostavimo da maksimalno nekoliko hiljada imena nisu uneta u registar iz objektivnih razloga, iako ovu pretpostavku treba egzaktno dokazati), uporedimo sa brojem od približno 13.556 stradalih lica u Sloveniji nakon oslobođenja,[\[41\]](#) onda nije teško zaključiti da je u Sloveniji, proporcionalno ukupnom broju stanovnika, obračun sa snagama kolaboracije i njihovim simpatizerima bio intenzivniji, imajući u vidu broj usmrćenih lica.

Ovo navodimo u cilju osporavanja nacionalističkog stereotipa o Srbiji kao najvećoj „žrtvi komunističkog terora“ na području Jugoslavije. Ako uzmemo u obzir da su u broj stradalih u Sloveniji (13.556) uračunata lica koja su umrla nasilnom smrću nakon zvanog okončanja rata (9. maj 1945), a ne nakon 12. septembra 1944, onda je ova disproporcija još oiglednija. Ako broju od 14.640 registrovanih u spiskovima opština u tzv. užoj Srbiji (prethodno smo izostavili duplikate u registru) oduzmemo oko 200 spornih unosa (lica koja nisu stradala i koja su umrla prirodnom smrću godinama ili decenijama nakon oslobođenja i lica koja su stradala pre 12. septembra 1944), pri čemu je ovo minimalna procena, onda je ova razlika još veća.

Napomena: Saradnici ljubljanskog Inštituta za novejšu zgodovino obznani su 2004. podatke o 13.898 stradalih građana Slovenije nakon oslobođenja (od toga oko 13.556 ubijenih od strane partizanskog pokreta, odnosno socijalističkih vlasti) i oko 6.300 imena lica koja su kao pripadnici ili simpatizeri slovenskih snaga kolaboracije (uključujući i civile) izgubili život tokom rata. Prema podacima Inštituta za novejšu zgodovino (zaključno sa 2004) ukupan broj stradalih građana Slovenije 1941-1946. iznosi oko 89.000 lica. Od tog broja oko 27.000 odnosi se na stradale pripadnike partizanskog pokreta (treba pomenuti i velik broj stradalih antifašista, tj. simpatizera partizanskog pokreta).

Takođe, pretpostavljamo da je broj lica hrvatske nacionalnosti, stanovnika naselja na tlu Republike Hrvatske, koji su stradali poslednjih meseci 1944. i tokom 1945, kao pripadnici i simpatizeri poraženih snaga NDH, takođe brojano prevazilazi broj stradalih lica srpske nacionalnosti na području Srbije nakon 12. septembra 1944. Međutim, još uvek nisu publikovani ukupni poimenični podaci o stradalim stanovnicima Republike Hrvatske u Drugom svetskom ratu.

Kada je reč o stradanju stanovništva po opštinama, nakon septembra 1944, prema podacima Državne komisije za tajne grobnice, u apsolutnim brojkama najveći broj stanovnika stradao je u

opštini **Sombor** (4.467), zatim u opštinama Apatin (2.666), Odžaci (2.504), Vrbas (2.445), Pan evo (2.357), Ba ka Palanka (2.351), gde su mahom stradali pripadnici nema ke nacionalnosti, uz napomenu da je u opštini Sombor stradao i velik broj pripadnika ma arske nacionalnosti. Nakon toga sledi grad Beograd, u kome je prema podacima Državne komisije stradalo 1.934 lica. Potom, po broju stradalih slede opštine Zrenjanin (1.722), Kikinda (1.549), gde su u ogromnoj ve ini stradali stanovnici nema ke nacionalnosti, kao i opština Žabalj (1.350), gde su najve im delom stradali pripadnici ma arske zajednice, dok je u opštini Subotica zabeleženo stradanje 1.554 lica, mahom pripadnika nema ke i ma arske zajednice. Prema dostupnim podacima, opštine u centralnoj Srbiji sa najve im brojem stradalih nakon oslobo enja su a ak (757), Zaje ar (500), Valjevo (473), Gornji Milanovac (465), Leskovac (407), Kragujevac (390), Niš (330). Napominjemo da nismo izostavili duplikate i sporne unose u registrima navedenih opština, pri emu se najve i broj spornih unosa odnosi na opštinu Sombor i grad Beograd i, u manjoj meri, za opštine Subotica i Kragujevac.

Broj od 4.467 stradalih stanovnika opštine Sombor treba umanjiti za najmanje 846 imena Nemaca iz Baranje, koji nisu imali prebivalište na podru ju opštine Sombor. Naravno, njihova imena treba uvrstiti u spisak stradalih logora Gakovo, ali ne i u spisak stradalih stanovnika opštine Sombor i Republike Srbije. U slede em nastavku teksta analizira emo broj stradalih stanovnika Beograda nakon oslobo enja. Napominjemo da u registru za grad Beograd egzistira **1.934** imena. Smatramo da iz registra za grad Beograd treba izostaviti **413** imena (21,35%).

Kada je re o stradanju seoskog stanovništva na tlu Srbije južno od Save i Dunava, najve i broj stradalih zabeležen je u Vr inu (56), u opštini Grocka, uklju uju i jedno duplo ime, kao i odre en broj lica koja su poginula u borbi i 7 lica koja su uvrštena u registar na osnovu podataka Zemaljske komisije za utvr ivanje zlo ina okupatora i njihovih saradnika. Potom sledi Dražanj, tako e u opštini Grocka (53), pri emu su ubijene 4 žene. Vr in je 1948. imao 5.040 stanovnika, a Dražanj oko 1.700. Ve ina stradalih u ova dva sela bili su pripadnici i saradnici JVuO, pri emu se može pretpostaviti da je jedan deo stradalih poginuo u borbi. Vredi napomenuti da su pripadnici JVuO 1944. likvidirali 24 stanovnika Dražnja (me u kojima više žena), koji su odbili da sara uju sa etnicima i koji nisu bili pripadnici partizanskog pokreta. Tako e, u prethodnom razdoblju pripadnici Srpske državne straže uhapsili su 3 stanovnika Dražnja, koja su potom ubijena kao banji ki logoraši, a kasnije su 2 stanovnika ovog sela likvidirana neposredno od pripadnika SDS. U Vr inu je tokom rata zabeležen mnogo manji broj ubijenih od strane etnika: 5 lica.[\[42\]](#)

Kada ove brojke uporedimo sa brojevima civila ubijenih od strane etnika Draže Draže Mihailovi a (JVuO) u selima u Srbiji, dolazimo do zanimljivih zaklju aka. Pripadnici JVuO su za 5-11. februara 1943. na teritoriji opštine Priboj ubili (mahom zaklali ili žive zapalili) najmanje **1.547** Bošnjaka (**42,9%** žrtava bila su deca do 15 godina starosti), uklju uju i desetkovanje velikog broja porodica (prema poimeni nom spisku Državne komisije za utvr ivanje zlo ina okupatora i njegovih pomoga a). U selu Zagradina februara 1943. ubijeno je 304 lica (selo je 1948. imalo 382 stanovnika), u Plaš u 163, u Kasidolu 139, u Penezi ima 137, u So icama 129, u Potocima 122, u Zastijenju 112, itd.[\[43\]](#) Ovo su najmasovnija ubistva na tlu Srbije južno do Save i Dunava koja su po inili pripadnici neke doma e vojne formacije u kratkom vremenskom intervalu, tokom 1940-ih. Nema sumnje da je u registrima opština Priboj i Nova Varoš evidentiran odre en broj pripadnika JVuO koji su u estvovali u ovim zlo inima, pod komandom **Vuka Kalajitovi a** (Nova Varoš, RKTG-23843; Užice, RKTG-21503). Tako e, visoke brojke stradalih žrtava etni kih zlo ina zabeležene su u selu Vrani pokraj Barajeva (21-21. decembar 1943) gde je ubijeno 67 stanovnika, oba pola i svih uzrasta (ve ina žrtava bili žene i deca) i u selu Drugovac pokraj Smedereva (28. april 1944), gde su ubijena 72 civila, uklju uju i 10 žena. etnici su u Vrani u tokom 1944. ubili još 8 meštana.[\[44\]](#) U Bresnici pokraj a ka, 27-28. oktobra 1944, Nemci su ubili 25 stanovnika. U istom selu 4-5. novembra 1944. nema ki vojnici su ubili 40 stanovnika, da bi u Bresnici ponovo po inili masovan zlo in 27-28. novembra 1944, kada su ubili 95 stanovnika.[\[45\]](#) Isti emo da se pripadnici JVuO u ovom vremenskom kontekstu bore protiv NOVJ kao nema ki saveznici.

Saradnici okupatora, s leva na desno: **Deko Dreševi** , **Huzeir Skarep** (RKTG-29733), **Pažo Škrijelj**, **Biko Drešvi** , **Rifat Rugovac** (RKTG-29731) i **Tahir Rugovac** (RKTG-97631), nad ubijenim Nikolom Mirkovićem i Dragutinom Šumarcem.

Izvor: znaci.net

Analiza strukture „žrtava komunisti kog terora“ u Srbiji

Na osnovu uvida u registar Državne komisije moguće je izvršiti analizu etničke, socijalne i političke (u koju ulazi prvenstveno vojna komponenta) strukture stradalih nakon 12. septembra 1944. na tlu Republike Srbije. Takođe, na osnovu ovih podataka moguće je govoriti i o načinu stradanja populacije koja je stradala nakon oslobođenja.

Najveći broj stradalih lica bili su pripadnici nemačke zajednice: **27.367** (49,42%). Pri tom, treba naglasiti da u ovaj broj ulazi oko 500 duplih imena i oko 1.000 Nemaca koji su imali stalno prebivalište na tlu Hrvatske, Nemačke i Austrije (najveći delom na tlu Baranje, odnosno opštine Beli Manastir). Treba napomenuti da se za 933 lica nemačke nacionalnosti ne navodi zemlja rođenja, iako je moguće pretpostaviti da je većina ovih lica imala prebivalište na tlu Srbije.

Za 20.576 Nemaca navodi se da su stradali u logoru, za 1.153 navodi se “streljan”, za 4.458 navodi se “likvidiran”, za 19 navodi se “obešen”, dok se za 110 navodi “osuđen na smrt”, pri čemu je ovaj poslednji broj realno veći.

Potom slede lica srpske nacionalnosti: **14.567** (26,30%). U ovaj broj ulazi oko 500 duplih imena i najmanje 100-200 preživelih ili stradalih pre 12. septembra 1944, pri čemu je ovaj drugi broj potencijalno veći.

Za ukupno 10.194 Srba se navodi “ubijen” (u ovaj broj ulazi velik broj poginulih), pri čemu u ovaj broj ulazi 7.081 za koje se navodi “streljan” i 1.496 za koje se navodi “likvidiran”. Za 1.113 Srba navodi se da su osuđeni na smrt (za ova lica se navodi da su streljana).

U registru je evidentirano **6.112** (11,03%) lica mađarske nacionalnosti, pri čemu u ovaj broj ulazi oko 300 duplih imena.

Za 4.679 Mađara navodi se da su ubijeni (586 “streljan”, 4.438 “likvidiran”, 7 “obešen”). Za 589 Mađara se navodi “nestao”, pri čemu u ovu brojku možda ulazi i izvestan broj vojvođanskih Mađara koji su se povukli sa teritorije Bačke uoči oslobođenja. Za 475 Mađara navodi se “osuđen na smrt”, dok se za 279 navodi da su stradali u logoru.

U registru je evidentirano **1.360** (2,45%) lica albanske i **953** (1,72%) lica hrvatske nacionalnosti. Broj stradalih Albanaca je svako veći.

Za 987 Albanaca se navodi “streljan”, a za 92 “likvidiran”, dok se ukupno za 1.228 navodi “ubijen”, uključujući i streljane i likvidirane, kao i ubijene na nepoznat način, uključujući i poginule odmetnike. Za 74 Albanca se navodi da su osuđeni na smrt.

Za 665 Hrvata se navodi da su ubijeni, pri čemu su 294 označeni kao “streljan”, a 482 kao “likvidiran”. Za 208 Hrvata se navodi da su osuđeni na smrt.

Uvidom u registar stradalih („Otvorena knjiga“ – registar žrtava), evidentno je da su naselja na tlu Vojvodine, koja su imala dominantno (ili značajno) nemačko ili mađarsko prisustvo, imala najveće gubitke domaćeg stanovništva nakon oslobođenja u apsolutnim brojkama. Ovo se naročito odnosi na seoska naselja. Najveći broj stradalih seoskih stanovnika (u apsolutnim brojkama i procentualno) zabeležen je među mađarskim stanovnicima u selu u opštini Žabalj (1948: 7.928 stanovnika, s napomenom da je selo u to vreme imalo oko 10.000 stanovnika).

Najveći broj stradalih pripadnika mađarske etničke skupine nakon oslobođenja Vojvodine zabeležen je u naseljima u kojima su lokalni Mađari tokom 1942. učestvovali u masovnim zločinima nad srpskim, jevrejskim, i romskim stanovništvom. “Za razliku od Banata, u Bačkoj se pristupilo drastičnom kažnjavanju pripadnika mađarske nacionalne manjine, posebno onih za koje se doznalo, čisto i na osnovu izjava svedoka, da su uzimali direktnog ili indirektnog učesnika u januarskoj raciji 1942. i u stradanju srpskog stanovništva aprila 1941. Pod poseban represivni udar došli su pripadnici Stranke strelastih krstova, nosioci okupacione vlasti, vojsvo DMKSZ koja je takođe proglašena za fašističku organizaciju, ali i drugi za koje se smatralo da potpadaju pod kategoriju saradnika okupatora.”[\[46\]](#)

U merama koje je sprovodila pobednička strana u Bačkoj bilo je elemenata revanšizma i retorizije i „ostvarivanja politike ‘oko za oko zub za zub’“. Nema sumnje da je jedan broj ubistava, čak ako uzmemo u obzir želju za osvetom, bio nacionalno motivisan, kao i da je u osvetni kom naletu ubijen veći broj lica koja nisu imala ozbiljnu krivicu ili nisu imali realnu krivicu. Međutim, pojedini preživeli savremenici Racije 1942, naročito oni koji su izgubili članove porodice, smatrali su da odgovornosti podleže svaka vrsta podrške i okupacionom poretku. Kako isti i istoričar Aleksandar Kasaš, na području selu u Žablju i Mošorina „prilikom ovih kažnjavanja bila je primetna želja nove vlasti da se ovim merama da izvesno zadovoljenje srpskim porodicama i izvrši osveta, ali se nastojalo da se ipak zadovolji normalna sudska forma.“[\[47\]](#)

Prema podacima Državne komisije za tajne grobnice nakon septembra 1944. (reč je o dopunjenim podacima Anketnog odbora Skupštine AP Vojvodine) poimence su poznati podaci za **745** stradalih stanovnika selu nakon oslobođenja koji su bili pripadnici mađarskog naroda, zatim za 508 stradalih stanovnika Žablja (oko 90% Mađara i oko 10% Nemaca) i 128 stradalih mađarskih stanovnika Mošorina. U ove brojke uračunato je nekoliko desetina duplih imena.

Najmasovnija kampanja terora koju su sproveli mađarski fašisti u Bačkoj dogodila se januara 1942. Reč je o istorijskom događaju poznatom pod nazivom Racija koji se odigrao u selima Šajkaše, Novom Sadu i Starom Bečeju. Zahvaljujući istraživanjima niza istraživača poznati su poimeno spiskovi stradalih. Naravno, ovo nisu konačni spiskovi stradalih u Raciji, ali danas, zahvaljujući ovim poimenočnim registrima, možemo govoriti o približnim brojkama. Među naseljima koja su imala visoke gubitke stanovništva tokom Racije, isti su selo u Žabalju i Mošorinu. Prema publikovanim poimenočnim podacima, tokom Racije stradalo je **1.173** stanovnika selu (uz 40 stanovnika ovog mesta ubijenih aprila 1941), 861 stanovnik Žablja i 264 stanovnika Mošorina, najvećim delom srpske, ali i jevrejske i romske nacionalnosti.[\[48\]](#) Ove brojke su u međuvremenu uvećane, ali još uvek nisu publikovani dopunjeni podaci o stradalim stanovnicima ova tri mesta.[\[49\]](#)

Visoke brojke ubijenih srpskih, jevrejskih i romskih stanovnika ova tri mesta, januara 1942, nisu jedini indikator brutalnosti zločina koji su mađarski fašisti sproveli u ova tri naselja. O brutalnosti zločina nad stanovništvom Šajkaše, pre svega svedoče podaci o načinu ubijanja: u mnogim slučajevima reč je o surovim ubistvima kojima su prethodila mučenja, silovanja i masakriranja žrtava. Istrebljivane su čitave porodice, uključujući i malu decu. Velik broj stradalih ubijen je sekirama i tupim predmetima. Ove činjenice, pogotovo ako uzmemo u obzir da ovim zločinima ne prethode nikakvi zločini koje bi počinili stanovnici južne Bačke, daju za pravo da govorimo o genocidnim radnjama sprovedenim od strane mađarskih fašista. Počinioci ovih zločina poticali su iz redova lokalnog mađarskog stanovništva, kao i iz redova okupacionog represivnog aparata. Kada je reč o zločinima u selu u Žablju i Mošorinu, tokom Racije 1942, poznata su imena inspiratora, ali i mnogih počinilaca ubistava. Najčešće je reč o lokalnom mađarskom stanovništvu.[\[50\]](#)

Mnogi inspiratori i počinioци ubistava tokom Racije evidentirani su u registru Državne komisije za tajne grobnice kao “žrtve komunizma”.

Treba napomenuti da se visok broj stradalih pripadnika nemačke zajednice pretežno ne odnosi na lica streljana nakon oslobođenja, kako se neretko misli. Naime, „u prvim danima posle dolaska Crvene armije i NOV bar 6.763 Folksdoj era pobijeno je u prvom talasu osvete“, sem toga, „krajem 1944. i po etkom 1945. između 10.000 i 12.000 Nemaca iz Vojvodine poslato je na prinudni rad u Sovjetski Savez“, od kojih je „prema poslednjim proračunima“ na osnovu sovjetske dokumentacije, u Sovjetskom Savezu umrlo 1.994.[51]

Ostali pripadnici nemačke zajednice stradali su mahom u radnim logorima na tlu Vojvodine, usled nehumanih uslova boravka koji su podrazumevali glad i zarazne bolesti. Broj od 6.763 streljanih Folksdoj era „u prvom talasu osvete“ je verovatno veći i, sudeći prema nekim podacima, iznosi moguće 7.612 stradalih na taj način do 20. juna 1945.[52] (Napominjemo da su nemačke iseljeničke organizacije prezentovale brojku od 7.199 streljanih Folksdoj era nakon oslobođenja Vojvodine).[53]

Postavlja se pitanje da li su jugoslovenske vlasti logorizovale preostale Nemce s namerom da ih istrebe? „Iako je i u logorima dolazilo do grupnih i pojedinačnih ubistava, ona su bila pre izuzetak nego pravilo. Što se samih logora tiče, oni nisu bili zamišljeni kao logori za uništavanje. Jugoslovenske vlasti nisu htele da Podunavske Švabe unište već da ih iz zemlje proteraju, odnosno isele. Proterivanje manjih grupa je počelo još 1945. U januaru 1946. jugoslovenska vlada je kod saveznika podnela zahtev za iseljenjem u zemlji preostalih folksdoj era. Pošto je on odbijen, Švabe su morali i dalje da skapavaju u logorima.“[54] Visoka smrtnost među logorisanim Nemcima u Vojvodini zabeležena je naročito 1945. i 1946: „Očajna ishrana, manjak ogreva i težak rad, te katastrofalni higijenski uslovi, bili su idealni za pojavu zaraznih bolesti. Vaške i buve su carevale, a povremeno su harale epidemije. Jugoslovenske vlasti su se trudile da u granicama svojih mogućnosti spreče širenje zaraza, ali u vreme kada se u svemu oskudevalo, u tome nisu mogle imati dovoljno uspeha.“[55] Počev od 1946. vlasti su omogućavale Nemcima bekstva iz radnih logora i ilegalno emigriranje u Austriju i Nemačku. Ipak, 1946. je godina u kojoj je zabeležen vrlo visok broj stradalih pripadnika nemačke nacionalnosti.

Stradanje nemačkog stanovništva u Vojvodini nakon oslobođenja pokrajine, predstavlja nesumnjiv zločin protiv čovečnosti. Ovaj zločin treba razlikovati od genocidnih radnji u kojima su učestvovali pripadnici nemačke zajednice iz Vojvodine: holokaust nad Jevrejima iz Banata (pri čemu je deo nacifikovanih vojvođanskih Nemaca učestvovao u holokaustu nad beogradskim i drugim srbijanskim Jevrejima), kao i genocidne radnje pripadnika 7. SS divizije Prinz Eugen, na širem jugoslovenskom području. Prema nekim procenama, kroz 7. SS diviziju prošlo je 40.000-50.000 osoba, najviše im delom vojvođanskih Nemaca. Podsećamo da su vojno-policijske strukture nemačkog okupatora odgovorne za smrt **61,39%** stanovnika Vojvodine koji su stradali kao protivnici i žrtve fašizma.

O odsustvu namere za fizičkim istrebljenjem Nemaca u Jugoslaviji i Vojvodini, nakon oslobođenja, svedoči činjenica da je među 27.367 registrovanih Nemaca u registru DKTG, velik broj lica starijih od 75 godina: 3.740 (13,67%), pri čemu se realno može pretpostaviti da je većina ovih lica umrla od starosti. Kada je reč o stradalim pripadnicima nemačke nacionalnosti koji su bili stariji od 65 godina, onda govorimo o 10.153 (37,10%). Naravno, njihova smrt se može tumačiti i kao zločin zbog činjenice da je nemoguće dokazati da li je neko u mestima za izolaciju, koja su imala karakteristike logora, umro usled starosti ili zbog nepodnošljivih uslova boravka.

Nemački autori su poslednjih decenija „usled nedostatka pouzdanih podataka i iz propagandnih razloga“ iznosili preuveličane procene broja stradalih Nemaca u Vojvodini i Jugoslaviji koje su se kretale od 97.612 do čak 395.000.[56] Vredi ukazati na činjenicu da su pojedini nemački izvori, na koje se pozivaju saradnici Državne komisije, teško proverljivi, o čemu svedoče i neki vrlo diskutabilni podaci. Primera radi, u registru za opštinu Nova Crnja (za razliku od registara drugih opština u Vojvodini) pominje se 40 žena koje su navodno „izvršile samoubistvo da bi izbegle silovanje partizana“, pri čemu takvi zločini nisu nepoznati u Vojvodini nakon oslobođenja, ali je njihov navodni broj u Novoj Crnji pod znakom pitanja (masovno samoubistvo), pogotovo ako uzmemo u obzir da se i za četvorogodišnju devojčicu **Rozaliju Beker** (Nova Crnja, RKTG-28421) navodi da je „izvršila samoubistvo, da bi izbegla silovanje partizana“, pri čemu se u rubrici „način stradanja“ navodi: „likvidiran“.

Na osnovu svih ovih podataka nameće se jasan zaključak da je intenzitet represije u naseljima u Vojvodini bio izraženiji od intenziteta represije u Srbiji južno od Save i Dunava.

Podaci iz radne verzije registra stradalih u Srbiji nakon oslobođenja, koja je dostupna na sajtu Državne komisije za tajne grobnice, demantuju uvreženi stereotip o „starom građanskom sloju“ kao najbrojnijoj kategoriji stradalih. „Desetine hiljada državnih činovnika i advokata, trgovaca i seoskih gazda, sitnih

industrijalaca i sveštenika, naj eš e bez su enja streljano je odmah po dolasku komunisti kih snaga, uglavnom pod optužbama za saradnju s okupatorom i narodnim izdajnicima“, kako se uproš eno i stereotipizirano isti e u *Novoj istoriji srpskog naroda*.^[57]

Ovaj stereotip reprodukovao je i istori ar Sr an Cvetkovi : „Pored osvedo enih zlo inaca i kolaboracionista, na meti revolucionarnih vlasti našao se pre svega stari gra anski sloj – gra anski politi ari, inovnici, trgovci, industrijalci, zanatlije, sveštenici, seoske gazde (kulaci), kao i svi oni koji su na bilo koji na in bili u predratnoj i ratnoj državnoj administraciji ili su nešto zna ili u javnom životu, a nisu bili komunisti kih uverenja (što je ovom nasilju davalo ton klasne revolucije).“^[58]

Za strukturisanje kojim su se poslužili prire iva i *Nove istorije srpskog naroda* (Beograd, 2000) karakteristi no je izostavljanje pomena pripadnika kvislinškog represivnog aparata, kao i drugih saradnika okupatora koji su pripadali oružanim formacijama, ali i zemljoradnika, koji su, zapravo, najbrojniji deo stradalih nakon oslobo enja.

Prema podacima evidentiranim u kartonima “registra žrtava” Državne komisije za tajne grobnice, mogu e je govoriti o formacijskoj i, uslovno, o politi koj pripadnosti stradalih.

Prema podacima iz registra, u rubrici “kvalifikacija: lice ozna eno kao takvo u izvornom materijalu”, za **16.237**lica navodi se “**kolaborant**”, pri emu je najve im delom re o stradalima sa podru ja Vojvodine. Broj osoba srpske nacionalnosti koje su ozna ene kao „kolaborant“ iznosi: 1666. Me utim, prilikom popunjavanja ove rubrike zabeležene su brojne nedoslednosti i nelogi nosti. Primera radi, metodom slu ajnog uzorka ustanovili smo da se za nekoliko desetina dece nema ke nacionalnosti mla ih od 10 godina navodi da su u izvornom materijalu okvalifikovana kao “kolaborant” ili, još nelogi nije, kao “kolaborant-agent”, pri emu iskazujemo sumnju da se u izvornom materijalu za ovu decu pojavljuje navedena kvalifikacija. Smatramo da je u ovim slu ajevima re o proizvoljnom popunjavanju ove rubrike. Npr. za **Valentina Ajhinger**a (Ba , RKTG-43710), dete koje je umrlo 18. aprila 1945. u logoru Gakovo, 6 nedelja nakon ro enja, od “zapaljenja creva”, kako se navodi u njegovom kartonu, u rubrici “kvalifikacija” navodi se: “kolaborant-agent”.

U kartonu **Kristijana Federmana** (Vrbas, RKTG-35453), jednogodišnjeg de aka iz Ba kog Dobrog Polja, tako e se proizvoljno tvrdi da se u izvornom materijalu navodi da je bio “kolaborant-agent”.

Za **Živojina arapi a** (Pan evo, RKTG-17244), koji je o igledno bio borac NOVJ, umro od posledica ranjavanja u ratu, kako se isti e u njegovom kartonu, u istom tom kartonu proizvoljno se navodi da je u izvornom materijalu navodno kvalifikovan kao “kolaborant” i da je navodno “streljan 6. novembra 1944. u Pan evu”. arapi je u registar uvršten kao pripadnik NOVJ na osnovu materijala koji je Državnoj komisiji ustupila Anketna komisija AP Vojvodine, pri emu ovo nije usamljen primer uvrštavanja poginulih partizanskih boraca ili žrtava fašisti kog terora u “žrtve komunizma”.

Za **Jovana Stankova**(Kova ica, RKTG-28335), navodi se da je “umro od posledica bolesti u nema kom zatvoru u toku rata”, pri emu je Stankov o igledan višak u registru jer je žrtva fašisti kog terora. Me utim, u istom kartonu navodi se da je Stankov navodno u izvornom materijalu kvalifikovan kao “kolaborant”, što je o igledno proizvoljno, kao što je u njegovom kartonu proizvoljno navedeno da je navodno “osu en na smrt” i “streljan” (!)

Za **Adama Si a**(Pan evo, RKTG-17625), de aka od 12 godina koji je poginuo u “bombardovanju” u Pan evu, navodno 6. septembra 1945. (o igledno je u pitanju 6. septembar 1944), tako e se proizvoljno navodi da je u izvornom materijalu navodno ozna en kao “kolaborant-agent”.

Prema podacima iz registra, u rubrici “kvalifikacija: lice ozna eno kao takvo u izvornom materijalu”, za **2.730**lica navodi se “**narodni neprijatelj**”, pri emu je pod ovom kvalifikacijom navedeno 1.218 lica srpske nacionalnosti i 245 lica nema ke nacionalnosti.

Prema „Uredbi o vojnim sudovima NOV“ (maj 1944), „narodnim neprijateljima imaju se smatrati: svi aktivni ustaše, etnici i pripadnici ostalih oružanih formacija u službi neprijatelja i njihovi organizatori i pomaga i; svi oni koji su u službi neprijatelja ma u kom vidu – kao špijuni, dostavlja i, kuririri, agitatori i sli no; koji su nateravali narod da okupatorima preda oružje; svi oni koji su izdali narodnu borbu i bili u dosluhu sa okupatorom; svi oni koji se odmetnu od narodne vlasti i rade protiv nje; svi oni koji razaraju narodnu vojsku ili su na drugi na in pomagali i pomažu okupatora; svi oni koji izvrše teške slu ajeve ubistva i plja ke i sli no.“^[59]maju se smatrati; svi aktivni ustaše, etnici i pripadnici ostalih oružanih formacija u službi neprijatelja i njihovi organizatori

Saradnici Državne komisije za tajne grobnice odlu ili su da termin „narodni neprijatelj“ tuma e po svom naho enju, slede om dopunom: „lice ozna eno kao protivnik komunisti ke vlasti“. Ovakvo proizvoljno

pojašnjenje ima za cilj da sugeriše kako su lica okvalifikovana kao „narodni neprijatelji“ stradala zbog njihovom ideološkog i političkog protivljenja ili neprijateljstva prema posleratnim vlastima, odnosno zbog vlastitog opozicionog stava, iako je činjenica da je većina njih stradala zbog saradnje sa okupatorom, odnosno zbog vlastitog angažmana tokom okupacije.

Kada je reč o pripadnicima srpskih kolaboracionističkih i kvislinških formacija, u registru je evidentirano **7.467** pripadnika i simpatizera JVuO (za 42 lica je navedeno da su simpatizeri JVuO, a za 387 da su saradnici JVuO), 1.042 pripadnika SDS, 256 pripadnika SDK (takođe, evidentirano su 143 pripadnika JNP Zbor), 117 etnika Koste Pečanca.

Saradnici okupatora, s leva na desno:

Deko Dreševi, **Huzeir Skarep** (RKTG-29733),

Pažo Škrijelj, **Biko Drešvi**, **Rifat Rugovac** (RKTG-29731) i

Tahir Rugovac (RKTG-97631), nadubijenim Nikolom Mirkovićem i Dragutinom Šumarcem

Izvor: znaci.net

Upadljivo je da je skoro polovina (49,07%) registrovanih lica sa područja tzv. uže Srbije, prema ovim podacima, pripadala JVuO, kao i to da broj od 7.467 obuhvata nešto preko polovine (51,25%) registrovanih Srba (14.567). Treba naglasiti da su se pripadnici JVuO, SDS i SDK uoči i nakon 12. septembra 1944, pa sve do okončanja Drugog svetskog rata, borili na strani nemačkog okupatora i da je aktivna vojna podrška ovih formacija okupatoru presudno odredila sudbinu mnogih zarobljenih i, potom, streljanih pripadnika ovih formacija, iako treba istaći da je znatan broj registrovanih pripadnika JVuO i manji broj pripadnika SDS poginuo u borbi, iako se to preotkuje u njihovim kartonima.

Kada je reč o pripadnicima stranih vojno-policijskih snaga, u registru je navedeno 565 lica za koja se navodi “Mađarska oružana formacija”, 364 “ustaša” (iako je broj ustaša u registru već i najmanje za nekoliko desetina, a verovatno i više od toga), 334 “Nemačka oružana formacija”, 168 “Albanske oružane snage”, 28 “Ruski dobrovoljački korpus”, 18 “Bugarska oružana formacija”. Broj pripadnika albanskih i bugarskih vojno-policijskih snaga takođe je realno veći.

U registru je navedeno 259 lica, uglavnom mađarske nacionalnosti, kao učesnici “masovne grupe zločinaca: Racija”, 128 lica mađarske nacionalnosti koji su navedeni kao učesnici “masovne grupe zločinaca: Ulazak” (zločini mađarskog okupatora i domaćih mađarskih fašista nad stanovnicima Bačke aprila 1941), kao i 61 lice hrvatske nacionalnosti za koje se navodi da je učestvovalo u masovnoj kampanji terora vojno-policijskih snaga NDH u Sremu 1942. (“masovna grupa zločinaca: Viktor Tomić”), pri čemu je u registru naveden nemali broj ustaša koji su učestvovali u “Akciji Viktora Tomića” 1942, a da to nije naznačeno. Kao zanimljivost navodimo da je 121 lice srpske nacionalnosti označeno kao saradnik Gestapoa ili pripadnik formacije pod nazivom Srpski Gestapo. S druge strane, među stradalim Njemcima njih 40 su označeni kao pripadnici Gestapoa.

U registru je **4.379** je lica označeno kao “**ratni zločinac**”. Među licima koja su označena na ovaj način najveći broj su Mađari: **2.049**, što se čini nereálnim u odnosu na pripadnike drugih naroda. Zatim slede: ratni zločinci nepoznate etničke pripadnosti: 953; Njemci: 621; ratni zločinci bez ikakve oznake pripadnosti: 230; potom Hrvati: 219; Srbi: 207; Albanci: 35; Rusini: 29; Slovaci: 12; Rusi: 5; Muslimani: 5; Bugari: 1.

Iz navedenog je moguće zaključiti da je broj Mađara koji su označeni u izvornom materijalu kao ratni zločinci iznimno visok (čak 33,5% ukupnog broja registrovanih stradalih Mađara), što navodi na pomisao da je jedan broj stradalih Mađara paušalno uvršten u ratne zločince od strane posleratnih vlasti, iako među stradalim licima mađarske nacionalnosti egzistira velik broj počinilaca ratnih zločinaca. S druge strane moguće je zaključiti da mnogi pripadnici drugih naroda, koji su bili nesumnjivi ratni zločinci, u izvornom materijalu ili u registru Državne komisije, nisu označeni kao ratni zločinci (npr. upadljivo je mali broj evidentiranih ratnih zločinaca među Srbima, Albancima, Muslimanima i Bugarima, što se čini nereálnim). Prema “Uredbi o vojnim sudovima NOV” (maj 1944), “ratnim zločincima, bili oni građani Jugoslavije, okupatorskih ili drugih zemalja, imaju se smatrati: pokretači, organizatori, naredbodavci te pomagači i neposredni izvršitelji masovnih ubijanja, mučenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u logore i na prisilni rad stanovništva, zatim paleža, uništavanja i pljačke narodne i državne imovine; svi pojedini posjednici imanja i preduzeća u Jugoslaviji, okupatorskim i drugim zemljama koji se ne ovelo esplotirali radnu snagu na prisilni rad odvedenih ljudi; funkcioneri terorističkog aparata i terorističkih naoružanih

formacija okupatora i doma i u službi okupatora; oni koji su vršili mobilizaciju našeg naroda za neprijateljsku vojsku.”^[60]

U “Registru žrtava Komisije za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944.”, egzistira velik broj imena lica odgovornih za ubistva i stradanje drugih osoba tokom fašističke okupacije, ako i velik broj lica koja su bila pripadnici formacija koje su činile ratne zločine. Za velik broj počinilaca ratnih zločina koji su registrovani u spisku stradalih Državne komisije, nije navedeno da su bili počinio ubistva i drugih zločina. Ovo je krupan metodološki propust, pogotovo ako uzmemo u obzir činjenicu da je “registar žrtava” dostupan javnosti od sredine aprila 2012. Takođe, propust postaje očitiji ako se uzmu u obzir poznate istorijske činjenice (pripadnici represivnog kvislinškog aparata, poznati komandanti JVuO odgovorni za ratne zločine, itd.) za koje na osnovu dostupnih izvora nije teško utvrditi da su bili odgovorni za veliki broj zločina nad civilnim stanovništvom, uhapšenim pripadnicima NOP-a i zarobljenim borcima NOVJ. Ovaj propust zastupljeniji je u registrima za opštine u centralnoj Srbiji i Beogradu nego za opštine u Vojvodini.

U registru egzistiraju imena **1.986** lica koja su evidentirana na osnovu izvora iz fondova Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača DNRJ/FNRJ (arhiv Jugoslavije) i Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača NR Srbije (Arhiv Srbije), pri čemu velika imena potiču iz ovog drugog izvora. Reč je o licima sa područja centralne Srbije i Beograda, odnosno o licima sa područja Republike Srbije južno od Save i Dunava. Najveći broj ovih lica bili su pripadnici JVuO (četnici Draže Mihailovića), četnici Koste Pećanca (do leta 1944. Pećančevi četnici većinom su prešli pod komandu Draže Mihailovića, mnogi i pre ovog razdoblja) i drugih kvislinških formacija (SDS, SDK, Specijalna policija, pri čemu je jedan broj pripadnika SDS u leto 1944. prešao pod komandu Draže Mihailovića, a neki i pre ovog razdoblja). Treba naglasiti da broj od 1.986 lica registrovanih na osnovu grana Državne komisije DNRJ/FNRJ i Zemaljske komisije NR Srbije nikako nije konačan broj stvarnih ratnih zločinaca sa područja centralne Srbije koji su registrovani u spisku DKTG. Do ovog zaključka, izmeću ostalog, došli smo na osnovu činjenice da se nekoliko desetina lica registrovanih na osnovu grana Zemaljske komisije pominje dva ili više puta u “Registru žrtava Komisije za tajne grobnice”, pri čemu duplirana imena nisu navedena na osnovu grana Zemaljske komisije, niti je u elektronskim kartonima dupliranih imena uopšte naznačeno da su ova lica bila odgovorna za činjenje ratnih zločina.

Dostupni izvori sugerišu da u “Registru žrtava Komisije za tajne grobnice” egzistira velik broj počinilaca ratnih zločina i lica komandno odgovornih za ratne zločine, u čijim elektronskim kartonima nije naznačeno, ili je prećutano, ova vrsta odgovornosti. Ovakva vrsta propusta ne samo što potencijalno prećutkuje veliki broj ratnih zločinaca nego ih prikriveno ili otvoreno viktimizira. Naravno je upadljivo dupliranje ili čak višestruko navođenje imena nekih istaknutih ratnih zločinaca (npr. pripadnici četničkih “crnih trojki”, komandanti JVuO odgovorni za brojne zločine nad civilnim stanovništvom, uključujući i pokolje nad židovima i porodicama) u spisku DKTG.

U registru Državne komisije navedeni su sledeća imena istaknutih ratnih zločinaca:

Milan Nedić (Grocka, RKTG-15632), predsednik kvislinške vlade (za koga se navodi da je “ubijen/likvidiran”, iako ne postoje dokazi za tu tvrdnju);

Dragoljub Mihailović (Beograd, RKTG-16154), komandant JVuO;

Dragomir Dragi Jovanović (Beograd, RKTG-15762), šef represivnog kvislinškog aparata u

Beogradu; **Milan Aćimović** (Beograd, RKTG-36138); predsednik Saveta komesara i ministar unutrašnjih poslova kvislinške vlade;

Svetozar Vujković (Beograd, RKTG-8334), upravnik Banjičkog logora;

Đorđe Kosmajac (Beograd, RKTG-40211), zamenik upravnika Banjičkog logora (bez navođenja ove činjenice),

Radimir Čarapić (Beograd, RKTG-16789), zamenik upravnika Banjičkog logora;

Radivoj Kisić (Zemun, RKTG-19473), šef kapoa u Prihvatnom logoru Zemun na Starom sajmištu (što se ne navodi u njegovom kartonu);

Borisav Veličković (Niš, RKTG-13569), jedan od istaknutih zločinaca iz Prihvatnog logora Zemun;

Milan Vukosavljević (Zemun, RKTG-41101), jedan od istaknutih zločinaca iz Prihvatnog logora Zemun (što se ne navodi u njegovom kartonu);

Nikola Sokić (Šabac, RKTG-100512), komandant Prve mađarske brigade Cerskog korpusa JVuO, prethodno šef kapoa u Prihvatnom logoru Zemun (što se ne pominje u njegovom kartonu);

Kosta Mušicki (Beograd, RKTG-16193), zapovednik SDK (što se ne navodi u njegovom kartonu);
Mihajlo Zotovi (Mionica, RKTG-87493), oficir SDS, odgovoran za brojne zločine na jugu Srbije; **Nikola Kalabi** (Valjevo, 3380), komandant Korpusa Gorske garde JVuO;
Vuk Kalajitovi (Nova Varoš, RKTG-23843; Užice, RKTG-21503), komandant Mileševskog korpusa JVuO;
Predrag Rakovi (nepoznato, RKTG-100586), komandant Drugog ravnogorskog korpusa JVuO, itd.
 Napomena: u registar je uvršteno najmanje 17 lica koja su odgovorna za učestvovala u zločinima u logoru na Sajmištu.

Radivoj Kisi (RKTG-19473), drugi sleva, šef kapoa u Prihvatnom logoru Zemun na Starom sajmištu, odgovoran za smrt velikog broja ljudi, lično ubijao. Izvor: semlin.info

Postavlja se opravdano pitanje: kako je moguće ratne zločince, lica komandno odgovorna za ratne zločine, lica koja su bili pripadnici formacija koje su činile ratne zločine i vojno saradivala sa fašističkim okupatorom, proglasiti za žrtve? Takođe, to što je velik broj nesumnjivih ratnih zločinaca ubijen bez suđenja, streljan nakon zarobljavanja i ubijen iz osвете, ne čini ova lica (nevinim) žrtvama.

Proizvoljni unosi u registar Državne komisije za tajne grobnice

U registru Državne komisije uvršten je mnogo netačnih i proizvoljnih tumačenja i podataka. Ovu činjenicu ilustriramo primerima iz registra za grad Beograd, iz registra opština i anškog kraja (Čačak, Gornji Milanovac, Lučani), iz registra za opštinu Medveđa i na osnovu unosa koji su zasnovani na proizvoljnom tumačenju izvorne građe Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

BEOGRAD:

Prema podacima Državne komisije za tajne grobnice, dostupnim u „Otvorenoj knjizi: registru žrtava“ na području grada Beograda nakon oslobođenja ubijeno je 1.689 lica, dok je 249 lica naznačeno kao nestala (ukupno 1.934 stradalih). Smatramo da iz registra za grad Beograd treba izostaviti 413 imena (21,35%), bilo da je reč o duplim imenima, o licima koja su već evidentirana u registrima njihovih matičnih opština, o licima koja nisu stradala u navedenim okolnostima ili o licima koja na osnovu teritorijalne pripadnosti ne bi trebala da budu uvrštena u registar stradalih za grad Beograd.

Napominjemo da ovo nije konačan broj lica čija imena su greškom ili proizvoljno uvrštena u registar za grad Beograd. U sledećem nastavku teksta poimence ćemo navesti sporne unose u registru za grad Beograd. Uvidom u registar za grad Beograd ustanovili smo da su imena 56 lica navedena dva puta, a imena 5 lica tri puta (ukupno: 66 duplih imena). Takođe, uvidom u registar Državne komisije ustanovili smo da u registru za grad Beograd egzistiraju 54 imena lica čija imena se pojavljuju u registrima njihovih matičnih opština, što smatramo opravdanim, za razliku od neopravdanog svrstavanja imena ovih lica u

registar stradalih za Beograd, s obzirom da ova lica ne potiču iz Beograda, niti su tokom rata imala boravište u Beogradu. Navedena lica su najčešće potpuno proizvoljno uvrštena u registar za grad Beograd, neretko bez ikakve osnove u izvornom materijalu. U registru za grad Beograd navedeno je najmanje **27** lica koja nisu stradala nakon oslobođenja, već su umrla prirodnom smrću u nekoliko godina ili decenija kasnije, zatim najmanje **6** lica koja su stradala 1941-1943, kao i jedno lice za koje ne postoje validni dokazi da je lišeno života od strane NOVJ (**Dragiša Vasić**; Beograd, RKTG-15035). Isto tako, u registru za grad Beograd uvršteno je **16** imena lica koja nisu imala prebivalište u Beogradu, kako se proizvoljno navodi za većinu ovih lica (za mnoge se proizvoljno navodi da su rođeni u Beogradu), pri čemu mnogi od njih nisu ni stradali u Beogradu nakon oslobođenja, već u njihovim matičnim oblastima. Imena ovih lica nisu uvrštena u registre njihovih matičnih opština. U registar stradalih za grad Beograd uneta su imena znatnog broja lica koja nisu rođena niti su ikad imala prebivalište u Beogradu, kako se pogrešno navodi u registru, na osnovu upisnika vojnih sudova koji se čuvaju u Vojnom arhivu u Beogradu (pre svega je reč o upisnicima Vrhovnog vojnog suda). Reč je o licima iz Makedonije, sa Kosova i Metohije, iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Dalmacije, kao i o licima iz unutrašnjosti Srbije. Na taj način je greškom uneto u registar najmanje **88** imena. Ovo smo utvrdili neposrednim uvidom u navedenu građu u Vojnom arhivu. Takođe, u registar su kao navodi stanovnici Beograda, na osnovu proizvoljnih tumačenja izveštaja KNOJ-a o hvatanju etničkih odmetnika (građa Vojnog arhiva), uvrštena i druga lica sa područja centralne Srbije (reč je o **38** lica). Na osnovu činjenice da se nigde u navedenom izvoru ne ističe da su ova lica rođena i živela u Beogradu, postavlja se pitanje na osnovu čega su saradnici komisije uvrstili njihova imena u registar za grad Beograd? Ovo je vrlo ilustrativan primer metodološke konfuzije i odsustva metodoloških kriterijuma u formiranju dela registra stradalih. U registar za grad Beograd uvršten je već i broj lica koja potiču iz naselja koja danas teritorijalno pripadaju prigradskim opštinama, a ako pripadaju gradskim opštinama opet ne ulaze u geografski okvir grada Beograda. Ukupan broj onih koji su bili stanovnici navedenih seoskih naselja, a koji su stradali u selima u kojima su živeli ili na nepoznatoj lokaciji (dakle ne u gradu Beogradu, niti kao stanovnici grada Beograda), iznosi **134**. Većinu ovih lica treba uvrstiti u registar za opštinu Zemun.

A ANSKI KRAJ:

U "Registar žrtava Državne komisije za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944." uvrštena su imena **1.467** stradalih lica sa područja opština Čačak, Gornji Milanovac i Lučani: Čačak 757 (677 ubijenih + 80 nestalih), Gornji Milanovac 465 (330 ubijenih + 135 nestalih), Lučani 245 (175 ubijenih + 70 nestalih). Međutim, mnoga lica uvrštena u spisak kao "ubijena" (pripadnici JVuO i SDS) poginula su u borbi (na strani okupatora), jedan deo ih je streljan nakon zarobljavanja pri čemu su streljana lica prethodno učestvovala u borbama (streljanje zarobljenika bila je podrazumevajuća praksa koju su sprovodili i pripadnici JVuO). Takođe, za mnoga lica koja su uvrštena u "registar žrtava" Državne komisije, za koja se tvrdi da su "nestala", može se opravdano pretpostaviti (ili čak postoje podaci) da su poginuli u borbi i, u manjem broju slučajeva, umrli od tifusa ili, u pojedinačnim slučajevima, izvršili samoubistvo. U registrima opština Čačak, Gornji Milanovac i Lučani, primeri lica koja su označena kao nestala, a da postoje podaci o njihovoj pogibiji ili smrti od bolesti, malobrojniji su u odnosu na neke druge opštinske registre, ali je primetan broj onih za koje se tvrdi da su "ubijeni" ili, pak, "streljani" ili "likvidirani", a da su poginuli u borbi.

U registrima ove tri opštine navedeno je 285 imena lica za koja se tvrdi da su nestala (Čačak: 80; Gornji Milanovac: 135; Lučani: 70). Može se opravdano pretpostaviti da su mnogi od njih poginuli u borbama protiv NOVJ, na strani okupatora, na teritoriji Čačanskog kraja, poslednjih meseci 1944, ili u Bosni, poslednjih meseci Drugog svetskog rata, pogotovo s obzirom na brojne podatke o intenzivnim borbama u Čačanskom kraju u jesen 1944, u kojima su pripadnici JVuO učestvovali na strani nemačkog okupatora, pri čemu su zabeleženi visoki gubici JVuO i nemačkih snaga, ali istovremeno i gubici NOVJ.

U registrima za ove tri opštine navedeno **14** lica koja su stradala pre 12. septembra 1944. Reč je o pripadnicima JVuO koji su poginuli u borbama protiv partizana u leto 1944, mahom u borbi na Jelovoj gori, većinom 6-9. septembra 1944. Ovo je pokazatelj da su saradnici Državne komisije proizvoljno tumačili dostupne arhivske izvore (npr. IA, Upisnici SUBNOR-a o **poginulim** neprijateljima NOP-a; AS, BIA, Zbirka dokumenata A.F. Istorijat Požege) i literaturu (Goran Davidović, Miloš Timotijević, *Zatamnjena prošlost. Istorija ravnogoraca Čačanskog kraja*. Knjiga treća. Agonija i slom.

Ratne 1944. i 1945. godina, a ak-Kraljevo, 2004; Goran Davidovi , “Poginuli i streljani protivnici NOP-a iz knjige Privremena evidencija konfiskovane imovine”, *Izvornik*, 26, a ak, 2010).

U registre opština a ak, Gornji Milanovac i Lu ani uvrštena imena **86** lica koja su stradala nakon 12. septembra 1944, za koje Davidovi i Timotijevi navode da su poginuli u borbi, umrli od posledica ranjavanja (9) ili izvršila samoubistvo (5), što ova lica ne ini tzv. “žrtvama komunizma”. Me utim, ni za jedno ovo lice se u registru ne navodi da je poginulo u borbi, ili izvršilo samoubistvo, dok se za nemali broj ak navodi da su streljani ili likvidirani, što predstavlja primer pre utkivanja, ali i grubog prekrajanja injenica. Na osnovu injenice da su predratni Draga evski i Trnavski srez obuhvatali i nekoliko naselja na teritoriji današnjih opština Ivanjica, Požega i Kraljevo, nekoliko imena iz Davidovi evog i Timotijevi evog spiska su s pravom uvrštena u registre za ove opštine.

U registru za opštinu a ak, sli no registrima za grad Beograd i za opštinu Novi Sad, iako u daleko manjem broju, navode se imena najmanje **6** lica koja nikad nisu imala prebivalište na teritoriji ove opštine:

Mato Draškovi (RKTG-28134),

Muharem Halilovi (RKTG-28147),

Fra Miroslav Buzuk (RKTG-25676),

Alija Hindi (RKTG-25663),

Gavro Mili (RKTG-25695),

Nikola Rov anin (RKTG-25692).

Draškovi je bio rodod iz sela Mo ioci pokraj Ivanjice, Halilovi je bio rodod iz Prnjavora u Bosni. Obojica su 1951. osu eni na smrt kao dezerteri iz JA odlukom Višeg suda u Skoplju. Fra Buzuk (rodod iz Briševa pokraj Prijedora, sveštenik Banjalo ke biskupije) i Hindi (rodod iz Bojske pokraj Gornjeg Vakufa) prvostepeno su osu eni na smrt presudom Vojnog suda 5. (krajiškog) korpusa NOVJ/JA, što je potvrdio Vrhovni vojni sud u Beogradu, kao drugostepeni sud. Mili (rodod iz Orahovca pokraj Podgorice) i Rov anin (Vukola, a ne Nikola, tako e Crnogorac) osu eni su na smrt presudom Vojnog suda 2. udarnog korpusa, što je Vrhovni vojni sud potvrdio.^[61] Iz izvorne gra e (upisnici vojnih sudova u Vojnom arhivu), koju smo konsultovali, ne vidi se bilo kakva povezanost ovih lica sa a kom, niti da su imala prebivalište u a ku, kako se navodi u njihovim kartonima.

U registru za opštine a ak, Gornji Milanovac i Lu ani navedeno je **29** duplih imena.

Ako uzmemo u obzir da je potencijalna brojka poginulih pripadnika JVuO koji su evidentirani u registru tri opštine kao nestali, ali i kao ubijeni, verovatno prili no ve a od 86 poginulih (ova potencijalna brojka iznosi nekoliko stotina imena). Ovi podaci prili no umanjuju broj stradalih lica **van borbe**, koja su evidentirana u registrima opština a ak, G. Milanovac i Lu ani i, tako e, dodatno osporavaju metodološki pristup koji su koristili saradnici Državne komisije za tajne grobnice.

OPŠTINA MEDVE A:

U spisku stradalih nakon 12. septembra 1944. u opštini Medve a, registrovano je 360 lica (236 ubijenih i 124 nestalih). U spisku za opštinu Medve a navedeno je 15 duplih imena. U spisku je nevedeno 309 lica srpske i 51 lice albanske nacionalnosti, pri emu su dupla imena proporcionalno raspore ena. Naselja sa najve im brojem stradalih (ra unaju i dupla imena i sporne unose): Retkocer (47: Srbi), Medve a (46: Srbi), Tulare (41: Srbi), Svirce (29: Albanci). Zanimljivo je da je za ve inu stradalih Albanaca navedeno da su bili pripadnici JVuO, što zahteva proveru.

U ovom delu teksta osporavamo unos 36 imena (10%) u opštinski registar, ali ukazujemo i na proizvoljnosti u kartonima stradalih stanovnika sa podru ja ove opštine, s obzirom na to da je u opštinski registar uvršten velik broj poginulih pripadnika JVuO, pri emu njihovo evidentiranje ne osporavamo, ali ukazujemo na proizvoljnosti u tma enju izvornika.

Spisak stradalih nakon 12. septembra 1944. sa teritorije ove opštine, kada je re o stradalim licima srpskog porekla, najve im delom nastao je na osnovu knjige Aleksandra Markovi a Tularskog, *Burni dani gra anskog rata na jugu Srbije: etnici i ravnogorci u Jablanici 1941-1945*. (Beograd, 1996). U spisku za opštinu Medve a navedeno je 10 lica za koja se u izvoru (knjiga Aleksandra Markovi a) tvrdi da su poginuli u borbi protiv partizana, bez navo enja godine pogibije (“poginuo od partizana”), pri emu se u kartonima ovih lica proizvoljno navodi: “likvidiran”, “streljan”, “nestao u Bosni” ili naj eš e “streljan po oslobo enju”, pri emu se saradnici Državne komisije isklju ivo pozivaju na navedenu knjigu kao izvor. Imena ovih lica mogu e je uneti u spisak tek kada, potencijalno, postanu dostupni podaci da su

ova lica zaista stradala nakon 12. septembra 1944, pri čemu je neophodno istražiti i na in njihovog stradanja, odnosno potvrditi ili demantovati Markovi čeve navode da su ova lica poginula (sa puškom u ruci) u borbi protiv NOVJ. Do tad, imena ovih 10 lica treba izostaviti iz registra.

Sem 15 duplih imena, u “registru žrtava komunizma” za opštinu Medve a, “posle 12. septembra 1944.”, višak predstavlja dodatno 21 ime (lica stradala pre 12. oktobra 1944, lica stradala nepoznate godine, lica koja su izvršila samoubistvo, lica ubijena od nekomunističkih formacija, umrli od tifusa, lica sa područja drugih opština), pri čemu nismo uzeli u obzir lica za koja postoje podaci da su poginula u borbi kao pripadnici JVuO ili etnički odmetnici, iako ni oni ne mogu biti žrtve već stradali u ratu. Autor navedene knjige, Aleksandar Marković, u čitelj iz sela Tulare pokraj Medve e, komandant Tularskog etničkog odreda (etnici Koste Pe anca), kasnije pristupio JVuO, zarobljen je od strane partizana 13. oktobra 1944, nakon čega nije represiran. Naprotiv, ponu čeno mu je da nastavi borbu kao borac NOVJ i raspore čen je u 5. kosovsku brigadu NOVJ/JA (demobilisan je u jesen 1945). Marković nikako nije jedini oficir JVuO sa područja Jablanice, koji je 1944. prešao na stranu NOVJ, pri čemu su neki postali visoki oficiri JA. Marković navodi nekoliko primera. Jagoš Vukanović, rezervni kapetan VKJ, na čelnik štaba Jablani kog korpusa JVuO, prepao u NOVJ 1943. ili 1944; Laki Vuksanović, na čelnik štaba Jablani kog korpusa JVuO, prešao u NOVJ maja 1945. (postao na čelnik štaba 22. divizije NOVJ); Živojin Božinić, rezervni kapetan VKJ, komandant brigade JVuO, prepao u NOVJ maja 1944; Maksim čurović, vojvoda Koste Pe anca, izašao iz rata kao pukovnik JA. Tako e, Marković navodi čitav niz imena etničkih boraca sa područja Gornje Toplice koji su pošte čeni nakon zarobljavanja i koji su nastavili život u svojim mestima nakon Drugog svetskog rata.

Radivoj Kisi (RKTG-19473), drugi sleva, šef kapoa u Pehvatnom logoru Zemun na Starom sajmištu, odgovoran za smrt velikog broja ljudi, lično ubijao

Izvor: semlin.info

Potvrdu pretpostavke o većem broju pripadnika JVuO koji su poginuli ili umrli od tifusa, sa područja opštine Medve a, sem u delu Markovićevog spiska, nalazimo i u “Spisku od 1000 poginulih boraca i starešina etničkih odreda Jugoslovenske vojske”, koji je sastavio istraživa čki tim internet portala Pogledi. U “Spisku palih etnika” dovode se u sumnju neki Markovićevi podaci koji su preuzeti i od saradnika Državne komisije.

Trajko Danković (Medve a, RKTG-9574):

Marković /RKTG: “nestao u Bosni 1945.”; “Spisak palih etnika”: “izvršio samoubistvo, okolina Doboja 1945.”;

Vlado Danković (Medve a, RKTG-9575): Marković /RKTG: “nestao u Bosni 1945.”; “Spisak palih etnika”: “izvršio samoubistvo, okolina Doboja 1945.”; napomena: Trajko i Vlado Danković bili su braća, rodom iz Retkocera, etnici Jablani kog korpusa JVuO;

Milija Dondi (Medve a, RKTG-9572): Marković /RKTG: “nestao u Bosni 1945.”; “Spisak palih etnika”: “poginuo u okolini Doboja 1945.”;

Toza Živković (Medve a, RKTG-9572): Marković /RKTG: “streljan po oslobo čenju 1944.”; “Spisak palih etnika”: “komunistički-streljanje, 6.12.1943, Lapašnica”;

Mijailo Zeković (Medve a, RKTG-9576): Marković /RKTG: “nestao u Bosni 1945.”; “Spisak palih etnika”: “ustaše-borba, 1945, okolina Modri č”;

Milivoje Zeković (Medve a, RKTG-9577): Marković /RKTG: “nestao u Bosni 1945.”; “Spisak palih etnika”: “tifus, 1945, Bosna”;

Milosav Šuljević (Medve a, RKTG-9411): Marković /RKTG: “streljan po oslobo čenju”; “Spisak palih etnika”: “Šiptari-streljanje, 12.8.1943, okolina Sijarinske Banje”.[\[62\]](#)

POGREŠNA I PROIZVOLJNA TUMA ČENJA PODATAKA IZ IZVORNE GRA ČE ZEMALJSKE KOMISIJE ZA UTVR ČIVANJE ZLO ČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGA ČA

Svetozar-Bota Đukić (Beograd, RKTG-31183) =

Svetozar zvani Bata Đukić (Šabac, RKTG-38138), predsednik seoske opštine Drenovac, pokraj Šapca, za vreme okupacije, saradnik okupatora i denuncijator odgovoran za stradanje svojih meštana, nije

stradao 1945, kako se isti e u njegovom kartonu, ve je pobjegao iz zatvora i emigrirao (navodno je živeo u Brazilu kao emigrant).[63]

Radivoje Milojevi (Novi Pazar, RKTG-79958), na elnik štaba Rasinskog korpusa JVuO, odgovoran za aktivnu saradnju sa nema kim okupatorom. Milojevi je registrovan na osnovu podataka Zemaljske komisije, bez navo enja podataka koji bi bili optužuju i po njega, što ne zna i da ovi podaci ne postoje. Me utim, Milojevi je poginuo u borbi juna 1944, što zna i da nije “ubijen po oslobo enju” kako se pogrešno navodi u njegovom kartonu.[64] Sem toga, Milojevi je pogrešno evidentiran u spisku za opštinu Novi Pazar (bio je rodom iz sela Štitare pokraj Kruševca). Prema drugim izvorima, koji su pro etni ki orijentisani, Milojevi je izvršio samoubistvo 30. jula 1944. na Tularskom visu.

Dragoslav Po ekovi (Aleksinac, RKTG-100326), vojvoda etnika Koste Pe anca, nije “streljan, po oslobo enju, 1945.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, ve je “poginuo u borbi sa Nemcima, 16. maja 1943.”[65]

Miloš Dobri anin (nepoznato, RKTG-89252), vojvoda etnika Koste Pe anca, nije “likvidiran, po oslobo enju, 1944.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, ve je ubijen od strane partizana novembra 1942. kod Sokobanje.[66]

Svetozar-Toza Miljkovi (Kruševac, RKTG-96729), vojvoda etnika Koste Pe anca, potom pripadnik JVuO, nije “streljan 1944.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu ve je “streljan od Nemaca 14. septembra 1944. u logoru na Crvenom krstu u Nišu. Doveden pod sumnjom da je naklonjen Draži.”[67]

Kosta Vu kovi (Brus, RKTG-33652), vojvoda etnika Koste Pe anca, nije “streljan 1944.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu ve su ga “streljali Nemci 3. decembra 1942. u Dumiševini zbog saradnje sa Dragutinom Keserovi em”.[68]

Trifun Miki (Para in, RKTG-100341), oficir SDS, vojvoda etnika Koste Pe anca, nije “streljan po oslobo enju 1945. u Zaje aru”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu ve je ubijen od strane pripadnika JVuO, prilikom odstupanja u Bosnu 1944-1945, kao pripadnik SUK (“osu en na smrt po prekom sudu zbog ranijih progona ravnogoraca i predavanja okupatorima po logorima i streljan”).[69] Odgovoran je za ve i broj zlo ina na podru ju Niša nad pripadnicima NOP-a.

Vukoje Pe anac Milovanovi (nepoznato, RKTG-100547; Kuršumlija RKTG-31476), posinak Koste Pe anca, na elnik štaba 1. bataljona 1. kosani ke brigade Topli kog korpusa JVuO, nije “likvidiran” 1945, ve je “poginuo 1945. u borbi protiv KNOJ-a”.[70]

Radovan Stojanovi (nepoznato, RKTG-100309), zapovednik legalizovanih etnika (etni ki konji ki odred), nije “likvidiran” (pri emu se ne navodi ak ni godina smrti), ve je “uhva en od Nemaca oktobra 1942.”, nakon ega je odre en za streljanje i najverovatnije streljan, iako postoje pretpostavke da je ubijen od strane komunista u Banji kom logoru zbog osvete.[71]

Mirko Tomaševi (Kuršumlija, RKTG-14429), komandant Rasinske etni ke brigade JVuO, odgovoran za brojne zlo ine pripadnika JVuO na podru ju Kruševca, nije “streljan 1945.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, pozivaju i se na gra u Zemaljske komisije, ve je poginuo je u selu Tržac u Župi, 17. novembra 1945.“ Kkao se navodi u literaturi, “Mirko Tomaševi i preživeli odmetnici, te iste no i pokušali su da u u selu Tržac u ku u Dobrivoja Mijajlovi a. Dobrivojev sin Miodrag zapretio im je da e ih pobiti iz lova ke puške, ako se ne sklone od njegove ku e. Oni su navalili na vrata da ih razbiju. Miodrag je pucao u vrata.. Ujutru, nedaleko od ku e, Miodrag je našao mrtvog Mirka Tomaševi a.”[72]

Sre ko Simeunovi (Beograd, RKTG-39838), predsednik opštine a ak, lan JNP Zbor, ubijen od strane etnika pod komandom Milutina Jankovi a, u selu Ratari, 7. oktobra 1943.[73] Dakle, proizvoljna je

tvrdnja saradnika Državne komisije da je Simeunovi „ubijen po oslobodjenju“, pri čemu je o igledno da takav podatak ne postoji u dokumentima Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, iako se saradnici Državne komisije pozivaju na ovu građu kao izvor. Simeunovi je proizvoljno uvršten u spisak za grad Beograd.

Živojin Jovanovi (Beograd, RKTG-15964), „savetnik ministra unutrašnjih poslova“, prvostepeno je osuđen na smrt, drugostepeno mu je kazna zamenjena za „20 godina robije“, kako se isti čine u izvornom materijalu, nije „streljan 29.3.1945.“, kako se proizvoljno ističe u njegovom kartonu.[\[74\]](#)

Đorđe Kosmajac (Beograd, RKTG-40211), pomoćnik upravnika logora Banjica, nije „streljan 1944.“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, već je ubijen u atentatu u Beogradu, 6. marta 1942.[\[75\]](#) Za Kosmajca, čije ime nikako nije nepoznato u prošlosti Beograda, saradnici komisije tvrde da je bio pripadnik Srpske državne straže, što je netačno, s obzirom da je bio pripadnik Specijalne policije i JNP Zbor. Nikako se ne može smatrati žrtvom terora kada je lično bio nosilac terora.

Obrad Zalada (Beograd, RKTG-79793), agent Specijalne policije, nije „ubijen po oslobodjenju 1944.“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu. Ubijen je u istom atentatu u kom je ubijen i Đorđe Kosmajac, 6. marta 1942.[\[76\]](#)

Dragoljub Šteri (Beograd, RKTG- 72719), agent Specijalne policije, nije „streljan po oslobodjenju 1944.“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, već je ubijen u atentatu u Beogradu, 14. marta 1942.[\[77\]](#)

Miloje Mojsilovi (Beograd, RKTG-87638), komandant Jelićkog etničkog odreda, najpre pod komandom Draže Mihailovića, potom legalizovan u okviru tzv. vladinih etnika (pogrešno uvršten u spisak za grad Beograd). Odgovoran za brojne zločine počinjene nad zarobljenim pripadnicima NOVJ, saradnicima NOP-a i članovima partizanskih porodica na području između Kačika i Kraljeva, Dragaeva, Ivanjice, uključujući i predaju zarobljenih partizana Nemcima. Mojsilovi nije „ubijen na Sajmištu, nakon oslobodjenja 1944.“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, već je kao zatočenik Prihvatnog logora Zemun na Beogradskom sajmištu umro prilikom transporta za logor Mauthausen, 1942. ili 1943.[\[78\]](#)

Na osnovu izvorne građe Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, u registar je uvršten i **Milan Cerovi** (Užice, RKTG-80081), za koga se korektno napominje da je bio „komandant crnih trojki odreda DM u Velikoj Drenovi“. Međutim, Cerovi nije „ubijen u Velikoj Drenovi, po oslobodjenju 1944.“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu. Ubila su ga trojica drenovskih seljaka, ili konkretno seljak Spasoje Stupljanin, iz straha za vlastiti život, juna 1943. U istom navratu, ova grupa seljaka ubila je i Cerovičevog pratioca,

Kostu-Kojkuosića (Trstenik, RKTG-80078), takođe počinio brojne zločine. Stupljanin i njegovi saosudnici potom su stupili u redove NOVJ (Jastrebački partizanski odred). Cerovi je greškom uvršten u registar za opštinu Užice, jer je bio rodom iz Mačkata kod Čajetine. Pre Drugog svetskog rata bio je žandarmerijski narednik.[\[79\]](#)

Ubrzo nakon ubistva Milana Cerovića, organizacija JVuO na području Trstenika odlučila je da ukloni nekolicinu njegovih saradnika, „koljaša“, koji su na području Trstenika ubili (uglavnom zaklali) nekoliko desetina osoba. Prema podacima iz literature, jula 1943, pripadnici JVuO u Velikoj Drenovi ubili su

Petra Ratajca (Trstenik, RKTG-80046),

Rašu Kosarevića i Lazarevića (Trstenik, RKTG-87623),

Radivoja Vraština (Trstenik, RKTG-79751), dok je

Radivoje Petkovi (Trstenik, RKTG-80033), nedugo potom pronađen mrtav u drenovskom ataru.[\[80\]](#)

Aca Miši (Beograd, RKTG-79968), zapravo je Aleksandar Miši, major VKJ (kako se ispravno navodi u njegovom kartonu), jedan od organizatora JVuO, sin vojvode Živojina Mišića, nije „ubijen u Valjevu 1944. po oslobodjenju“, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, već je streljan od strane Nemaca, 18. decembra 1941. u Valjevu. Miši je evidentiran u građi Zemaljske komisije na osnovu činjenice da je bio suodgovoran za predaju oko 365 zarobljenih pripadnika NOVJ Nemcima.

Jevrem-Ješa Rankovi (Zaje ar, RKTG-33671), pripadnik JVuO iz Rgotine kod Zaje ara nije “streljan 1944.”, kako se proizvoljno navodi u njegovom kartonu, ve je ubijen od partizana 16. septembra 1943.[81]

Božo osovi (Ivanjica, RKTG-87648), etni ki vojvoda sa podru ja Ivanjice koji je 1941-1943. povremeno priznavao komandu Draže Mihailovi a. Sem toga, osovi nije “ubijen po oslobo enju 1944.”, što bi trebalo da sugeriše da su ga ubili komunisti, ve je ubijen 1943. od strane etnika Draže Mihailovi a. osovi je odgovoran je za itav niz zlo ina na podru ju opština Ivanjica, Nova Varoš, Arilje. Primera radi, 5. septembar 1941, ivanji ki etnici pod komandom Božidara osovi a, ubili su 18 muslimanskih civila u Novoj Varoši.[82] osovi je, uz **Miloja Mojsilovi a** (Beograd, RKTG-87638), najodgovorniji za ubistvo 14 zarobljenih boraca Rudarske ete Kopaoni kog partizanskog odreda, 19. novembra 1941. Pre streljanja, zarobljenici su bili izloženi brutalnom mu enju.(Nedovi (2009), 329-330).

Nikola Gordi (Trstenik, RKTG-70917; nepoznato, RKTG-100591), rezervni kapetan VKJ, komandant Druge trsteni ke brigade Rasinskog korpusa JVuO, odgovoran za brojne zlo ine etnika u trsteni kom srezu; dva puta evidentiran u „registru žrtava“. U kartonu RKTG-70917 navedeno je da je Gordi „streljan 1944.“ na nepoznatoj lokaciji, dok je u kartonu RKTG-100591 navedeno da je „streljan po oslobo enju“, tako e na nepoznatoj lokaciji, pri emu se saradnici Državne komisije oba puta pozivaju na gra u Zemaljske komisije. Me utim, u gra i Zemaljske komisije sasvim sigurno nisu priloženi ovakvi podaci. Saradnici komisije su proizvoljno naveli da je Gordi streljan nakon oslobo enja. Naime, prema izvorima pro etni ke provenijencije, Nikola Gordi je „poginuo 18. novembra 1944. u savezni kom bombardovanju u Pljevljima“.[83]

Mirko Smiljani (Kragujevac, RKTG-80059), komandant Tre e kragujeva ke brigade JVuO, prema nekim podacima, nije “ubijen po oslobo enju 1944.”, kako se navodi u njegovom kartonu, ve je, navodno, ubijen od strane ljoti evaca 12. februara 1944.[84]

Miodrag Basari (Kni , RKTG-87505), oficir JVuO, prema nekim podacima, nije “ubijen po oslobo enju 1944.”, ve je navodno ubijen od strane ljoti evaca tokom rata.[85]

*Nastavak u ponedeljak, 21. aprila

[1] Mom ilo Pavlovi , „Zlo ini oslobodilaca’ – zadatak srpske historiografije visokog prioriteta“, *Istorija 20. veka*, 3/2010, Beograd, 2010, str. 10-11.

[2]

“, , LVI, , 2.7.2009, 11.

[3] 12. 1944. 2010, , 2010, 7.

[4] *Zbornik NOR-a*, XIV/4, Beograd, 1985, str. 1041.

[5] - , I/20, , 1965, 679.

[6] *Zbornik NOR-a*, XIV/4, Beograd, 1985, str. 1037.

[7] *Zbornik NOR-a*, II/13, Beograd, 1982, str. 876-877.

[8] *Zbornik NOR-a*, II/14, Beograd, 1982, str. 106.

[9] “, , 2/2011, , 2011, 72.

[10] *Zbornik NOR-a*, XIV/3, Beograd, 1983, str. 719.

[11] , 1968, 344.

[12] http://znaci.net/00002/T311_195/358_983.htm (NAW, Zbirka dokumenata nemacke Armijske grupe F (Heeresgruppe F), T311, roll 195, Stranica broj: 983 (T311, roll 195, frame 976)

[13] *Na putu ka istini. Imenik stradalih stanovnika AP Vojvodine 1941-1948*, Zbornik radova, [elektronsko izdanje] (ur. Dragoljub Živkovi), Novi Sad, 2008.

[14] <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/>

- [15] „...“, CIX, 35356, 22.4.2012, . 14.
- [16] or e Stankovi , „Smrt istorije“, *Vreme*, 1058, Beograd, 14.4.2011, str. 38
- [17] O dilemama istorijske viktimologije, vid., Igor Graovac, „Dilema viktimologije: žrtve i/ili stradalnici?“, *Dijalog povjesni ara/istori ara*, 5, Herceg Novi, 2-4. ožujka/marta 2001, (pr. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac), Zagreb, 2002, str. 429-443; Igor Graovac, Dragan Cvetkovi , *Ljudski gubici Hrvatske 1941-1945. godine. Pitanja, primjeri, rezultati*, Zagreb, 2005, str. 25-50; Igor Graovac, „Pitanje poslijeratnih žrtava i stradalnika u Hrvatskoj poslije Drugoga svjetskog rata“, *Bleiburg i Križni put 1945*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zagreb 12. travnja 2006, (ur. Juraj Hrženjak i dr.), Zagreb, 2007, str. 74-78.
- [18] „...“, 2/1991, , 1991, . 2.
- [19] Enik A. Sajti, „Partizanska odmazda protiv Ma ara u Vojvodini: rezultati i upitnici istoriografije“, *Impériumváltás a Vajdaságban (1944). Promena imperije u Vojvodini 1944*, (ur. Karol Biernacki, István Fodor), Szeged-Zenta, 2010, str. 31.
- [20] „...“, LVI, , 3.7.2009, . 10.
- [21] „Sudska ili istorijska pravda“, *Hereticus*, 1-2/2011, Beograd, 2011, str. 207.
- [22] M. Ili , „Slobodan Homen o suo avanju Srbije sa prošloš u. Obeležavanje i popis tajnih grobnica po inje u septembru“, *Blic*, 4473, Beograd, 26.7.2009, str. 17.
- [23] Sr an Cvetkovi , *Izme u srpa i eki a. Represija u Srbiji 1944-1953*, Beograd, 2006, str. 239.
- [24] „...“, LVI, , 15.6.2009, . 11.
- [25] „...“, LVI, , 3.7.2009, . 11.
- [26] Dragoljub Živkovi , „Stradanje Vojvo ana 1941-1948.“, *Na putu ka istini. Imenik stradalih stanovnika AP Vojvodine 1941-1948*, Zbornik radova, [elektronsko izdanje] (ur. Dragoljub Živkovi), Novi Sad, 2008, str. 61.
- [27] S. Dedei , V. Arsi , „Grobnice svuda po Srbiji. Veliko otkri e Komisije: prona ena arhiva o ubistvu Draže“, *Press*, 764, Beograd, 7.6.2009.
<http://www.pressonline.rs/info/politika/67957/grobnice-svuda-po-srbiji.html?print=true> (pristupljeno 31. decembra 2012)
- [28] 1945.“, - , 2/2011, , 2011, . 71-83.
- [29] , . 81.
- [30] , , IV , III , 2005³, . 187.
- [31] „Pišemo ono što drugi ne smeju (Intervju sa Miloslavom Samardži em)“, *Politikin Svet*, XI, 212, Beograd, 30.5.1990, str. 41.
- [32] Vuk Z. Cviji , „Masovna srteljanja 1944-45: Oznine 'Knjige streljanih““, Centar za istraživa ko novinarstvo NUNS, 28.7.2011. <http://www.cins.org.rs/?p=6874> (pristupljeno 14. novembra 2012)
- [33] Miloslav Samardži , „Prvi put u srpskoj javnosti – zlo ini komunista“, *Press*, Beograd, 5.4.2009. <http://www.pressonline.rs/zabava/life-style/62117/prvi-put-u-srpskoj-javnosti-zlocini-komunista.html> (pristupljeno 15. aprila 2013)
- [34] Nikša Bulatovi , „Kosti etnika stižu u Srbiju“, *Kurir*, VII, 2214, Beograd, 23.11.2009, str. 7.
- [35] Borivoje M. Karapandži , *Jugoslovensko krvavo prole e 1945. Titovi Katini i Gulazi*, Beograd, 1990, str. 16; . 1945-1995, , 1995, . 124, 234.
- [36] Mitja Ferenc, *Prikrito in o em zakrito. Prikrita grobiš a 60 let po koncu druge svetovne vojne*, Celje, 2005, str. 60.
- [37] 1945. (,), , 2009, . 327-527.

- [67] Isto
- [68] Isto
- [69] Isto
- [70] Isto
- [71] Isto
- [72] , . . ., . 102-103.
- [73] 1941-1944. , , 1968, . 288.
- [74] Dragan Krsmanovi , „Upisnik Višeg vojnog suda u Beogradu“, *Tokovi istorije*, 2/2010, Beograd, 2010, str. 208.
- [75] Sima Begovi , *Logor Banjica 1941-1944*, I-II, Beograd, 1989, str. I/138-139, 145, 238.
- [76] 1941-1945, I-II, , 1984, . I/308.
- [77]
- [78] Milan Koljanin, *Nema ki logor na Beogradskom sajmištu 1941-1944*, Beograd, 1992, str. 275.
- [79] , . . ., . 26.
- [80] , 33-40.
- [81] Nikola Ra i , *Isto na Srbija u ratu i revoluciji. Hronologija*, Zaje ar, 1984, str. 323.
- [82] , , , 1964, . 124.
- [83] “Spisak palih etnika”, *Pogledi*, 15, mart, 2013. <http://www.pogledi.rs/SpisakPalihCetnika.htm>
- [84] <http://www.subnor.org.rs/sumadija-16#more-6087>
- [85] <http://www.subnor.org.rs/sumadija-16#more-6087>

This entry was posted in [lanci](#), [Dešavanja](#) and tagged [kolaboracija](#), [revizionizam](#). Bookmark the [permalink](#).

Izložba “Se anje na Holokaust” u Subotici

Proizvoljnosti i neta nosti u spisku za Beograd – Analiza “registra žrtava” Državne komisije za tajne grobnice (drugi deo)